

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ काण्डम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति स तपोऽतप्यत स सर्पानसृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स द्वितीयमतप्यत स वयाऽस्यसृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स तृतीयमतप्यत स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजत यत्तपस्तत्त्वा दीक्षितवादं वदति प्रजा एव तद्यजमानः (१)

सृजते यद्वै दीक्षितोऽमेध्यम्पश्यत्यपास्माद्दीक्षा क्रामति नीलमस्य हरो व्येत्यबद्धम्मनो दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषाऽश्रेष्ठो दीक्षे मा मां हासीरित्याह नास्माद्दीक्षापं क्रामति नास्य नीलं न हरो व्येति यद्वै दीक्षितमभिवर्षति दिव्या आपोऽशान्ता ओजो बलं दीक्षाम् (२)

तपोऽस्य निर्घन्त्युन्दतीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे

दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्याहैतदेव सर्वमात्मन्धत्ते नास्यौजो
 बलं न दीक्षां न तपो निर्घन्त्यग्निर्वै दीक्षितस्य देवता सो-
 ऽस्मादेतरहिं तिर इव यरहि याति तर्माश्वरं रक्षांसि
 हन्तोः (३)

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुराता ते अस्त्वित्याह
 ब्रह्म वै देवानाम्बृहस्पतिस्तमेवान्वारभते स एनं
 सम्पारयत्येदमगन्म देवयजनं पृथिव्या इत्याह देवयजनं
 ह्येष पृथिव्या आगच्छति यो यजते विश्वे देवा यदजुषन्त
 पूर्व इत्याह विश्वे ह्येतदेवा जोषयन्ते यद्वाह्मणा ऋक्सामाभ्यां
 यजुषा सन्तरन्त इत्याह रक्सामाभ्यां ह्येष यजुषा सन्तरति
 यो यजते रायस्पोषेण समिषा मदेमेत्याहाशिषमेवैतामा
 शास्ते॥ (४)

यजमानो दीक्षां हन्तोर्ब्राह्मणाश्चतुर्विंशतिश्च॥ [१]

एष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष तेँँरैष्टुभो
 जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानां साम्राज्यं
 गच्छेति मे सोमाय ब्रूताद्यो वै सोमं राजानं साम्राज्यं
 लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानां साम्राज्यं

छन्दांसि खलु वै सोमस्य राज्ञः साम्राज्यो लोकः
पुरस्तात्सोमस्य क्रयादेवमभि मन्त्रयेत् साम्राज्यमेव (५)

एनं लोकं गमयित्वा क्रीणाति गच्छति स्वानां साम्राज्यं
यो वै तानूनप्रस्यं प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति ब्रह्मवादिनो
वदन्ति न प्राश्नन्ति न जुहुत्यथ क्व तानूनप्रं प्रति तिष्ठतीति
प्रजापतौ मनसीति ब्रूयात्रिरव जिघ्रेत्प्रजापतौ त्वा मनसि
जुहोमीत्येषा वै तानूनप्रस्यं प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठति
यः (६)

वा अध्वर्योः प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यतो
मन्येतानभिक्रम्य होष्यामीति तत्तिष्ठन्ना श्रावयेदेषा वा
अध्वर्योः प्रतिष्ठा य एवं वेद प्रत्येव तिष्ठति यदभिक्रम्य
जुहुयात्प्रतिष्ठायां इयात्तस्मात्समानत्र तिष्ठता होतव्यं
प्रतिष्ठित्यै यो वा अध्वर्योः स्वं वेद स्ववानेव भवति सुग्वा
अस्य स्वं वायव्यमस्य (७)

स्वं चमसौऽस्य स्वं यद्वायव्यं वा चमसं वा-
ऽनन्वारभ्याश्रावयेत्स्वादियात्तस्मादनन्वारभ्याश्राव्यं स्वादेव
नैति यो वै सोममप्रतिष्ठाप्य स्तोत्रमुपाकरोत्यप्रतिष्ठितः

सोमो भवत्यप्रतिष्ठितः स्तोमोऽप्रतिष्ठितान्युक्थान्यप्रतिष्ठितो
यजमानोऽप्रतिष्ठितोऽध्वर्युर्वायव्यं वै सोमस्य प्रतिष्ठा
चमसोऽस्य प्रतिष्ठा सोमः स्तोमस्य स्तोम उक्थानां ग्रहं
वा गृहीत्वा चमसं वोन्नीयं स्तोत्रमुपाकुर्यात्प्रत्येव सोमः
स्थापयति प्रति स्तोमम्प्रत्युक्थानि प्रति यजमानस्तिष्ठति
प्रत्यध्वर्युः॥ (८)

एव तिष्ठति यो वायव्यमस्य ग्रहं वैकान्नविंशतिश्च॥ [२]

यज्ञं वा एतत्सम्भरन्ति यत्सोमक्रयण्यै पदं यज्ञमुखं
हविर्धाने यर्हि हविर्धाने प्राचीं प्रवर्तयेयुस्तरहि
तेनाक्षमुपाध्याद्यज्ञमुख एव यज्ञमनु सं तनोति प्राश्नमग्निम्प्र
हरन्त्युत्पत्नीमा नयन्त्यन्वनांसि प्र वर्तयन्त्यथ वा अस्यैष
धिष्णिगो हीयते सोऽनु ध्यायति स ईश्वरो रुद्रो भूत्वा (९)

प्रजां पशून् यजमानस्य शमयितोर्यर्हि पशुमार्पितमुदञ्चं
नयन्ति तरहि तस्य पशुश्रपणं हरेत्तेनैवैनम्भागिनं
करोति यजमानो वा आहवनीयो यजमानं वा एतद्वि
कर्षन्ते यदाहवनीयात्पशुश्रपणं हरन्ति स वैव
स्यान्निर्मन्थ्यं वा कुर्याद्यजमानस्य सात्मत्वाय यदि

प॒शोर्वा॑दानं॒ नश्ये॑दाज्यस्य॒ प्रत्या॒ख्याय॑मव॒ द्येत्स्यै॑व ततः॒
 प्राय॑श्चित्तिर्ये प॒शुं वि॑म॒श्रीरन्॒ यस्ता॑न्कामये॒तार्ति॑मा॒र्च्छेयु॑रिति॒
 कु॒विद॑ङ्गेति॒ नमो॑वृ॒क्तिव॑त्य॒र्चाग्नी॑ध्रे जुहुया॒न्नमो॑वृ॒क्तिमे॒वैषां॑ वृ॒द्धे
 ता॒जगा॑र्तिमा॒र्च्छन्ति॑॥ (१०)

भूत्वा ततः षड्विंशतिश्च॥ [३]

प्र॒जाप॑ते॒र्जाय॑मानाः प्र॒जा जा॒ताश्च॒ या इ॒माः। तस्मै॒ प्रति॒
 प्र वै॑दय चि॒कित्वा॒॑ अनु॑ मन्यताम्। इ॒मम्प॒शुम्प॑शुपते ते
 अ॒द्य ब॒ध्नाम्य॑ग्रे सु॒कृत॑स्य॒ मध्ये॑। अनु॑ मन्यस्व सु॒यजा॑
 यजाम् जुष्टं॑ दे॒वाना॑मि॒दम॑स्तु ह॒व्यम्। प्र॒जान॑न्तः॒ प्रति॑
 गृ॒ह्णन्ति॒ पूर्वे॑ प्रा॒णम॑ङ्गेभ्यः॒ पर्या॑चरन्तम्। सु॒वर्गं॑ या॒हि
 प॒थिभि॑र्दे॒वयानै॒रोष॑धीषु॒ प्रति॑ तिष्ठा॒ शरी॑रैः। येषा॒मीशे॑ (११)

प॒शुप॑तिः पशूनां चतु॑ष्पदामु॒त च॑ द्वि॒पदा॑म्। निष्क्री॑तो-
 ऽयं य॒ज्ञिय॑म्भा॒गमे॑तु रा॒यस्पोषा॑ यज॑मानस्य सन्तु। ये
 ब॒ध्यमा॑न॒मनु॑ ब॒ध्यमा॑ना अ॒भ्यैक्ष॑न्त॒ मन॑सा चक्षु॑षा च।
 अ॒ग्निस्ता॒॑ अग्रे॑ प्र मु॑मोक्तु दे॒वः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जया॑
 संवि॑दानः। य आ॑र॒ण्याः प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा॒ विरू॑पाः सन्तो॑
 बहु॑धैक॑रूपाः। वा॒युस्ता॒॑ अग्रे॑ प्र मु॑मोक्तु दे॒वः प्र॒जाप॑तिः

प्रजया संविदानः। प्रमुञ्चमानाः (१२)

भुवनस्य रेतो गातुं धत्त यजमानाय देवाः। उपाकृतं
शशमानं यदस्थाञ्जीवं देवानामप्येतु पाथः। नाना प्राणो
यजमानस्य पशुना यज्ञो देवेभिः सह देवयानः। जीवं
देवानामप्येतु पाथः सत्याः संन्तु यजमानस्य कामाः।
यत्पशुर्मायुमकृतोरो वा पद्धिराहते। अग्निर्मा तस्मादेनसो
विश्वान्मुञ्चत्वहंसः। शमितार उपेतंन यज्ञम् (१३)

देवेभिरिन्वितम्। पाशात्पशुम्प्र मुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिं परि।
अदितिः पाशम्प्र मुमोक्तेतं नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि।
अरातीयन्तमधरं कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन्प्रति मुञ्चामि
पाशम्। त्वामु ते दधिरे हव्यवाहं शृतङ्कर्तारमुत यज्ञियं च।
अग्ने सदक्षः सतनुरहि भूत्वाऽथ हव्या जातवेदो जुषस्व।
जातवेदो वपया गच्छ देवान्त्वहं हि होतां प्रथमो बभूथ।
घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व स्वाहाकृतं हविरदन्तु देवाः।
स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा॥ (१४)

ईशे प्रमुञ्चमाना यज्ञन्त्वहं षोडश च॥ [४]

प्राजापत्या वै पशवस्तेषां रुद्रोऽधिपतिर्यदेताभ्यामुपाकरोति

ताभ्यामेवैनं प्रतिप्रोच्या लभत आत्मनोऽनोव्रस्काय
 द्वाभ्यामुपाकरोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या उपाकृत्य पञ्च
 जुहोति पाङ्क्तः पशवः पशूनेवाव रुन्दे मृत्यवे वा एष नीयते
 यत्पशुस्तं यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यान्नाना प्राणो
 यजमानस्य पशुनेत्याहु व्यावृत्यै (१५)

यत्पशुर्मायुमकृतेति जुहोति शान्त्यै शमितार उपेतनेत्याहु
 यथायजुरेवैतद्वपायां वा आह्नियमाणायामग्नेर्मेधोऽपं क्रामति
 त्वामु ते दधिरे हव्यवाहमिति वृषामभि जुहोत्यग्नेरेव
 मेधमव रुन्देऽथो शृतत्वाय पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये
 देवा उपरिष्ठात्स्वाहाकृतयोऽन्ये स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः
 स्वाहेत्यभितो वृषां जुहोति तानेवोभयान्प्रीणाति॥ (१६)

व्यावृत्या अभितो वृषां पञ्च च॥ [५]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरत्या देवताभ्यो
 वृश्च्यते पापीयान्भवति यो यथादेवतं न देवताभ्य
 आ वृश्च्यते वसीयान्भवत्याग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभि मृशेद्वैष्णव्या
 हविर्धानमाग्नेय्या सुचो वायव्या वायव्यान्यैन्द्रिया सदो
 यथादेवतमेव यज्ञमुप चरति न देवताभ्य आ वृश्च्यते

वसी॑यान्भवति यु॒नज्मि॑ ते पृथि॒वीं ज्योति॑षा सह यु॒नज्मि॑
वा॒युम॒न्तरि॑क्षेण (१७)

ते सह यु॒नज्मि॑ वाचः॑ सह सूर्ये॑ण ते यु॒नज्मि॑
ति॒स्रो वि॒पृचः॑ सूर्यस्य ते। अग्नि॑र्दे॒वता॑ गायत्री छन्द॑
उपा॑शोः पात्र॑मसि सोमो॑ दे॒वता॑ त्रि॒ष्टुप्छन्दो॑ऽन्तर्या॑मस्य
पात्र॑मसीन्द्रो॑ दे॒वता॑ जग॑ती छन्द॑ इन्द्रवा॒युवोः॑ पात्र॑मसि
बृह॑स्पतिर्दे॒वता॑ऽनु॒ष्टुप्छन्दो॑ मि॒त्रावरु॑णयोः पात्र॑मस्य॒श्विनौ॑
दे॒वता॑ प॒ङ्क्तिश्छन्दो॑ऽश्वि॒नोः॑ पात्र॑मसि सूर्यो॑ दे॒वता॑ बृह॑ती (१८)

छन्दः॑ शुक्रस्य पात्र॑मसि च॒न्द्रमा॑ दे॒वता॑ स॒तोबृ॑हती छन्दो॑
म॒न्थिनः॑ पात्र॑मसि वि॒श्वे दे॒वा दे॒वतो॑ष्णिहा छन्द॑ आग्रय॑णस्य
पात्र॑मसीन्द्रो॑ दे॒वता॑ क॒कुच्छ॑न्द उ॒क्थाना॑म्पात्र॑मसि पृथि॒वी
दे॒वता॑ वि॒राट्छन्दो॑ ध्रु॒वस्य॑ पात्र॑मसि॥ (१९)

अ॒न्तरि॑क्षेण बृह॑ती त्रय॑स्त्रिंशच्च॥ [६]

इष्ट॑र्गो वा अ॒ध्वर्यु॑र्यज॑मानस्येष्ट॑र्गः खलु॑ वै पूर्॒वोऽष्टुः॑ क्षी॒यत॑
आस॒न्यान्मा॑ मन्त्रा॑त्पाहि॒ कस्या॑श्चिद॒भि॒शंस्त्या॑ इति॑ पुरा
प्रा॒तरनु॑वा॒काञ्जु॑हयादा॒त्मन॑ ए॒व तद॑ध्व॒र्युः पुर॑स्ता॒च्छर्म॑ नह्य॒ते-
ऽना॑त्यै सं॒वेशाय॑ त्वोप॒वेशाय॑ त्वा गाय॒त्रिया॒स्त्रिष्टु॒भो जग॑त्या

अ॒भिभू॑त्यै स्वाहा प्राणा॑पानौ मृत्यो॑र्मा पातं प्राणा॑पानौ मा
मां हा॒सिष्टं दे॒वता॑सु वा ए॒ते प्रा॑णापा॒नयोः॑ (२०)

व्याय॑च्छन्ते येषा॒ः सोमः॑ समृच्छ॑ते संवे॒शाय॑ त्वोपवे॒शाय॑
त्वेत्या॑ह छन्दा॑सि वै संवे॒श उ॑पवे॒शश्छन्दा॑भिरे॒वास्य॑
छन्दा॑सि वृ॒द्धे प्रेति॑व॒न्त्याज्या॑नि भवन्त्यभिजि॑त्यै
म॒रुत्व॑न्तीः प्रति॒पदो॑ विजि॑त्या उ॒भे बृ॑ह॒द्रथ॑न्तरे भ॒वत इ॒यं
वाव र॑थन्त॒रम॒सौ बृ॑ह॒दाभ्या॑मे॒वैन॑मन्तरे॒त्यद्य॑ वाव र॑थन्त॒रः
श्वो बृ॑ह॒दद्या॑श्वादे॒वैन॑मन्तरे॒ति भू॑तम् (२१)

वाव र॑थन्त॒रम्भ॑विष्यद्बृ॒हद्भू॑ताच्चै॒वैन॑म्भविष्य॑तश्चा॒न्तरे॑ति
परि॑मितं वाव र॑थन्त॒रम॑परि॒मितम्बृ॑ह॒त्परि॑मिताच्चै॒वैन॑म॒परि॑
मिता॑च्चा॒न्तरे॑ति विश्वा॑मि॒त्रज॑म॒दग्नी॑ वसि॑ष्ठेनास्पर्धे॒ताः
स ए॒तज्ज॑म॒दग्नि॑र्वि॒हव्य॑मपश्य॒त्तेन॑ वै स वसि॑ष्ठस्येन्द्रि॒यं
वी॒र्य॑मवृ॒द्धं यद्वि॑ह॒व्यः श॒स्यत॑ इन्द्रि॒यमे॒व तद्वी॑र्यं यज॑मानो
भ्रातृ॑व्यस्य वृ॒द्धे यस्य॑ भूया॑सो यज्ञ॑क्र॒तव॑ इत्या॑हुः स दे॒वता॑
वृ॒द्ध इति॑ यद्य॑ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमः॑ प॒रस्ता॑त्स्यादु॒क्थ्यं कु॑र्वीत
यद्यु॒क्थ्यः स्याद॑तिरा॒त्रं कु॑र्वीत यज्ञ॑क्र॒तुभि॑रे॒वास्य॑ दे॒वता॑ वृ॒द्धे
वसो॑यान्भवति॥ (२२)

प्राणापानयोर्भूतं वृद्धेऽष्टाविंशतिश्च॥ [७]

नि॒ग्राभ्याः॑ स्थ दे॒वश्रु॒त आ॒युर्मे॑ तर्पयत प्रा॒णं मे॑ तर्पयतापा॒नं
मे॑ तर्पयत व्या॒नं मे॑ तर्पयत॒ चक्षु॑र्मे॑ तर्पयत॒ श्रोत्रं॑ मे॑ तर्पयत॒
मनो॑ मे॑ तर्पयत॒ वाचं॑ मे॑ तर्पयतात्मा॒नं मे॑ तर्पयताङ्गा॒नि मे॑
तर्पयत॒ प्र॒जां मे॑ तर्पयत॒ प॒शून्मे॑ तर्पयत॒ गृ॒हान्मे॑ तर्पयत॒
गु॒णान्मे॑ तर्पयत॒ स॒र्वग॑णं मा तर्पयत॒ तर्पय॑त मा (२३)

गु॒णा मे॒ मा वि॒ तृ॒ष॒न्नोष॑धयो॒ वै सोम॑स्य॒ विशो॒ विशः॑
खलु॒ वै राज्ञः॑ प्रदा॑तोरीश्वरा ऐ॒न्द्रः सोमोऽवी॑वृधं वो॒ मन॑सा
सुजा॑ता ऋत॑प्रजाता॒ भग॒ इद्वः॑ स्याम। इन्द्रे॑ण दे॒वीर्वी॑रुधः
संवि॑दाना॒ अनु॑ मन्यन्ता॒ः स॒र्वना॑य॒ सोम॑मित्या॒होष॑धीभ्य
ए॒वैन॑ः॒ स्वायै॑ वि॒शः स्वायै॑ दे॒वता॑यै॒ निर्या॑च्या॒भि षु॑णोति॒
यो वै सोम॑स्याभिषूयमाणस्य (२४)

प्र॒थ॒मोऽ॑शुः स्कन्द॑ति॒ स ई॑श्वर इन्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ प्र॒जां प॒शून्
यज॑मानस्य॒ निर्ह॑न्तोस्तम॒भि म॑न्त्रये॒ता मा॑स्कान्त्स॒ह प्र॒जया॑
स॒ह रा॒यस्पोषे॑णेन्द्रि॒यं मे॑ वी॒र्यं॑ मा निर्व॑धी॒रित्या॑शिष॑मे॒वैता॑मा
शा॑स्त इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्यस्य॑ प्र॒जायै॑ प॒शूना॑मनिर्घा॒ताय॑
द्र॒प्सश्च॑स्कन्द॒ पृथि॒वीम॑नु॒ द्यामि॑मं च॒ योनि॑मनु॒ यश्च॒

पूर्वः। तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रुप्सं जुहोम्यनु सप्त
होत्राः॥ (२५)

तर्पयन्त माऽभिषूयमाणस्य यश्च दशं च॥ [८]

यो वै देवान्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं
देवयशस्यैव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येषु
यान्प्राचीनमाग्रयणाद्गृहीयात्तानुपांशु गृहीयाद्यानूर्ध्वांस्त
देवानेव तद्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं
देवयशस्यैव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येष्वग्निः
प्रातःसवने पात्वस्मान् वैश्वानरो महिना विश्वशम्भूः। स नः
पावको द्रविणं दधातु (२६)

आयुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम। विश्वे देवा मरुत इन्द्रो
अस्मान्स्मिद्धितीये सवने न जह्युः। आयुष्मन्तः प्रियमेषां
वदन्तो वयं देवानां सुमतौ स्याम। इदं तृतीयं सवनं
कवीनामृतेन ये चमसमैरयन्त। ते सौधन्वनाः सुवरानशानाः
स्विष्टिं नो अभि वसीयो नयन्तु। आयतनवतीर्वा अन्या
आहुतयो हूयन्तेऽनायतना अन्या या आघारवतीस्ता
आयतनवतीर्याः (२७)

सौम्यास्ता अनायतना ऐन्द्रवायवमादायाधारमा
 धारयेदध्वरो यज्ञोऽयमस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवै नो जनाय
 विश्वस्मै भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोमेति
 सौम्या एव तदाहुतीरायतनवतीः करोत्यायतनवान्भवति
 य एवं वेदाथो द्यावापृथिवी एव घृतेन व्युनक्ति ते व्युत्ते
 उपजीवनीये भवत उपजीवनीयो भवति (२८)

य एवं वेदैष ते रुद्र भागो यं निरयाचथास्तं जुषस्व
 विदेगौपत्यं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सरीणां स्वस्तिम्।
 मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्टं ब्रह्मचर्यं वसन्तं
 निरभजत्स आगच्छत्सोऽब्रवीत्कथा मा निरभागिति न त्वा
 निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे सत्तमांसते ते (२९)

सुवर्गं लोकं न प्र जानन्ति तेभ्य इदम्ब्राह्मणम्ब्रूहि ते सुवर्गं
 लोकं यन्तो य एषाम्पशवस्तांस्ते दास्यन्तीति तदेभ्यो-
 ऽब्रवीत्ते सुवर्गं लोकं यन्तो य एषाम्पशव आसन्तानस्मा
 अददुस्तम्पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छत्सोऽब्रवीन्मम
 वा इमे पशव इत्यदुर्वै (३०)

मह्यमिमामित्यब्रवीन्न वै तस्य त ईशत इत्यब्रवीद्यद्यज्ञवास्तौ

हीयते॒ मम॒ वै तदिति॒ तस्मा॑द्यज्ञवा॒स्तु नाभ्य॑वेत्य॒ꣳ सौ-
 ऽब्रवी॑द्यज्ञे॒ मा भ॒जाथ॑ ते प॒शून्नाभि॑ म॒ꣳस्य॒ इति॒
 तस्मा॑ ए॒तम्म॒न्थिनः॑ स॒ꣳस्राव॑म॒जुहो॑त्ततो॒ वै तस्य॑ रु॒द्रः
 प॒शून्नाभ्य॑मन्यत॒ यत्रै॑तमे॒वं वि॒द्वान्म॒न्थिनः॑ स॒ꣳस्रा॒वं जु॒होति॒
 न तत्र॑ रु॒द्रः प॒शून्भि॑ म॒न्यते॥ (३१)

दधात्वा॒यत॑नवती॒र्या उ॑पजीव॒नीयो॑ भवति॒ तेऽदु॒र्वै यत्रै॑तमेका॑दश च॥—————[९]

जुष्टो॑ वा॒चो भू॑यासं॒ जुष्टो॑ वा॒चस्प॑तये॒ देवि॑ वाक्।
 यद्वा॒चो म॒धुम॑त्तस्मि॒न्मा धाः॑ स्वाहा॒ सर॑स्वत्यै। ऋ॒चा
 स्तोम॑ꣳ स॒मर्ध॑य गाय॒त्रेण॑ रथन्त॒रम्। बृ॒हद्वा॑य॒त्रव॑र्तनि। यस्ते॑
 द्र॒प्सः स्क॑न्दति॒ यस्ते॑ अ॒ꣳशुर्बा॑हुच्यु॒तो धि॒षण॑योरु॒पस्था॑त्।
 अध्व॑र्यो॒र्वा परि॒ यस्ते॑ प॒वित्रा॑श्स्वाहा॒कृत॑मिन्द्रा॒य तं जु॑होमि।
 यो द्र॒प्सो अ॒ꣳशुः प॑तितः पृ॒थिव्यां॑ प॒रिवा॑पात् (३२)

पुरो॑डाशा॑त्कर॒म्भात्। धा॒नासो॑मान्म॒न्थिन॑ इन्द्र
 शु॒क्राश्स्वाहा॑कृत॒मिन्द्रा॑य॒ तं जु॑होमि। यस्ते॑ द्र॒प्सो
 म॒धुमा॑ꣳ इन्द्रि॒यावा॑न्श्स्वाहा॒कृतः॑ पुन॑र॒प्येति॑ दे॒वान्। दि॒वः
 पृ॒थिव्याः॑ प॒र्यन्त॑रि॒क्षाश्स्वाहा॑कृत॒मिन्द्रा॑य॒ तं जु॑होमि।
 अध्व॑र्यु॒र्वा ऋ॒त्विजा॑ प्रथ॒मो यु॑ज्यते॒ तेन॒ स्तोमो॑ योक्त॒व्यं

इत्याहुर्वागंग्रेगा अग्रं एत्वृजुगा देवेभ्यो यशो मयि दधती
प्राणान्पशुषु प्रजाम्मयि (३३)

च यजमाने चेत्याहु वाचमेव तद्यज्ञमुखे युनक्ति वास्तु
वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यद्ब्रह्मन्गृहीत्वा बहिष्पवमानः सर्पन्ति
परांश्चो हि यन्ति परांचीभिः स्तुवते वैष्णव्यर्चा पुनरेत्योप
तिष्ठते यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवाकर्विष्णो त्वं नो अन्तमः
शर्म यच्छ सहन्त्या प्र ते धारा मधुश्चुत उथ्सं दुहते
अक्षितमित्याहु यदेवास्य शयानस्योपशुष्यति तदेवास्यैतेना
प्याययति॥ (३४)

परिवापात्प्रजां मयि दुहते चतुर्दश च॥—————[१०]

अग्निना रयिमंश्रवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवन्तमम्॥
गोमाः अग्नेऽविमाः अश्वी यज्ञो नृवथ्सखा सदमिदप्रमृष्यः।
इडावाः एषो असुर प्रजावान्दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान्॥
आ प्यायस्व सं तै॥ इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये।
अस्माकमस्तु केवलः॥ तन्नस्तुरीपमर्ध पोषयितु देवं त्वष्टर्वि
रराणः स्यस्व। यतो वीरः (३५)

कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः।

शि॒वस्त्वंष्ट॑रि॒हा ग॑हि वि॒भुः पोष॑ उ॒त त्मना॑। य॒ज्ञेय॑ज्ञे
न॒ उद॑वा। पि॒शङ्ग॑रूपः सु॒भरो॑ वयो॒धाः श्रु॑ष्टी वी॒रो जा॑यते
दे॒वका॑मः। प्र॒जां त्वष्टा॑ वि॒ ष्य॑तु नाभि॑म॒स्मे अथा॑
दे॒वाना॑म॒प्येतु॑ पाथः। प्र णो॑ दे॒व्या नो॑ दि॒वः। पी॒पि॒वा॑ꣳसꣳ
सर॑स्वतः स्तनं॒ यो वि॒श्वदर्श॑तः। धु॒क्षी॒महि॑ प्र॒जामिष॑म् (३६)

ये ते॑ सर॒स्व ऊ॒र्मयो॑ मधु॒मन्तो॑ घृ॒तश्चु॑तः। तेषां॑
ते सु॒म्रमी॑महे। यस्य॑ व्र॒तम्प॒शवो॑ यन्ति॒ सर्वे॑ यस्य॑
व्र॒तमु॑प॒तिष्ठ॑न्त॒ आपः॑। यस्य॑ व्र॒ते पु॑ष्टि॒पति॑र्नि॒विष्ट॑स्तꣳ
सर॑स्वन्त॒मव॑से हुवेम। दि॒व्यꣳ सु॑पर्णं॒ वय॑सम्बृ॒हन्त॑म॒पां
गर्भं॑ वृष॒भमोष॑धीनाम्। अ॒भी॒पतो॑ वृ॒ष्ट्या त॑र्पयन्तं॒ तꣳ
सर॑स्वन्त॒मव॑से हुवेम। सि॒नी॒वालि॑ पृथु॒ष्टुके॑ या दे॒वाना॑म॒सि
स्वसा॑। जुष॒स्व ह॒व्यम् (३७)

आहु॑तं प्र॒जां दै॒वि दि॒दिद्धि॑ नः। या सु॑पा॒णिः स्व॑ङ्गुरिः
सु॒षूमा॑ बहु॒सूव॑री। तस्यै॑ वि॒श्वप॑त्त्रि॒यै ह॒विः सि॑नी॒वा॒ल्यै
जु॑होतन। इन्द्रं॑ वो वि॒श्वत॑स्परीन्द्रं॒ नरः॑। अ॒सि॑तवर्णा
हर॑यः सु॒पर्णा मि॒हो वसा॑ना दि॒वमु॑त्प॒तन्ति॑। त आ॒-
ऽव॑वृ॒त्रन्त्स॑द॒नानि॑ कृ॒त्वादित्पृ॑थि॒वी घृ॑तैर्व्यु॒द्यते॑। हि॒र॑ण्यकेशो

रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वातं इव धर्जीमान्। शुचिभ्राजा
उषसः (३८)

नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः। आ ते सुपर्णा
अमिनन्त एवैः कृष्णो नौनाव वृषभो यदीदम्। शिवाभिर्न
स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा। वाश्रेव
विद्युन्मिमाति वथ्सं न माता सिषक्ति। यदेषां वृष्टिरसर्जि।
पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय दिवश्चिथ्सानु रेजत स्वने वः।
यत्क्रीडथ मरुतः (३९)

ऋष्टिमन्त आप इव सध्रियश्चो धवध्वे। अभि क्रन्द स्तनय
गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन। दृति सु कर्ष विषितं
न्यश्च समा भवन्तूद्वता निपादाः। त्वं त्या चिदच्युताग्रे पशुर्न
यवसे। धामा ह यत्ते अजर वना वृश्चन्ति शिक्कसः। अग्रे
भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य धाम। याश्च (४०)

माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः संधुः पृष्ठबन्धो।
दिवो नो वृष्टिम्मरुतो ररीध्वम्प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य
धाराः। अर्वाङितेन स्तनयिबुतेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः।
पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदथैष्वाभुवः। अत्यं

न मि॒हे वि न॑यन्ति वा॒जिन॒मुत्सं॑ दुहन्ति स्त॒नय॑न्त॒मक्षि॑तम्।
उ॒द॒प्रुतो॑ मरु॒तस्ता॑ ५ इ॒यर्त॑ वृष्टिम् (४१)

ये विश्वे म॒रुतो॑ जुनन्ति। क्रोशा॑ति॒ गर्दा॑ क॒न्येव॑ तु॒न्ना
पेरुं॑ तु॒ञ्जाना॑ पत्ये॒व जा॒या। घृ॒तेन॑ द्यावा॑पृथि॒वी मधु॑ना
समु॑क्षत॒ पय॑स्वतीः कृणु॑ताप॒ ओष॑धीः। ऊ॒र्जं च॒ तत्र॑ सु॒म॒तिं
च॑ पि॒न्वथ॒ यत्रा॑ नरो मरु॒तः सि॑ञ्चथा॒ मधु॑। उ॒दु त्यश्चि॑त्रम्।
और्व॑भृ॒गुव॑च्छुचि॒मप्र॑वान॒वदा॑ हु॒वे। अ॒ग्निः ५ संमु॑द्रवा॑ससम्।
आ सु॒वः ५ संवि॑तुर्यथा॒ भग॑स्येव भु॒जिः ५ हु॒वे। अ॒ग्निः ५
संमु॑द्रवा॑ससम्। हु॒वे वा॑त॒स्वनं॑ क॒विम्प॑र्जन्य॒क्रन्द्य॑ ५ सहैः।
अ॒ग्निः ५ संमु॑द्रवा॑ससम्॥ (४२)

वीर इषः हव्यमुपसौ मरुतश्च वृष्टिं भगस्य द्वादश च॥ [११]

यो वै पर्वमानानाञ्जीणिं परिभूः स्फ्यः स्वस्तिर्भक्षेहि महीनां पयोऽसि देवं सवितरेतत्
श्येनाय॒ यद्वै हो॒तो॒पया॑म॒गृही॒तो॒ऽसि॑ वाक्ष॒सत्प्र॑ सो अ॒ग्न एका॑दश॥ [१२]

[प्रजाप॑तिरकामयत प्रजाप॑तेर्जाय॑माना॒ व्याय॑च्छन्ते म॒ह्यमि॑मान्मा॒या मा॒यिनां॑
द्विच॑त्वारि॒ःशत्॥४२॥ प्रजाप॑तिरकामयता॒ग्निः ५ संमु॑द्रवा॑ससम्॥]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यो वै पर्वमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनु पर्वमानाना रोहति न पर्वमानेभ्यो-
ऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु त्वा रंभे स्वस्ति मा सम्पारय सुपर्णोऽसि
त्रिष्टुप्छन्दा अनु त्वा रंभे स्वस्ति मा सम्पारय सर्घासि जगतीछन्दा अनु त्वा रंभे
स्वस्ति मा सम्पारयेत्याहेते (१)

वै पर्वमानानामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु पर्वमानाना रोहति न
पर्वमानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै पर्वमानस्य सन्ततिं वेद सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते
पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम्पर्वमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथ वा अस्यैतेऽगृहीता द्रोणकलश
आधवनीयः पूतभृत्तान् यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पर्वमानं वि (२)

छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वेति
द्रोणकलशमभि मृशेदिन्द्राय त्वेत्याधवनीयं विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतम्पर्वमानमेव
तथ्सं तनोति सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते पशुमान्भवति विन्दते प्रजाम्॥ (३)

एते वि द्विचत्वारिंशच्च॥ [१]

त्रीणि वाव सर्वनान्यथ तृतीयं सवनमव लुम्पन्त्यनं शु कुर्वन्त उपां शु
हुत्वोपां शुपात्रेऽं शुमवास्य तं तृतीयसवनैऽपि सृज्याभि पुणुयाद्यदाप्याययति
तेनां शुमद्यदभिषुणोति तेनर्जीपि सर्वाण्येव तथ्सर्वनान्यं शुमन्ति शुक्रवन्ति समावद्वीर्याणि
करोति द्वौ संमुद्रौ वितंतावजूर्यौ पर्यावर्तते जठरेव पादाः। तयोः पश्यन्तो अतिं
यन्त्यन्यमपश्यन्तः (४)

सेतुनातिं यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधंसी सतती वस्त एकः केशी विश्वा भुवनानि विद्वान्।
तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमा दंते अनुहायं जायै। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्
ते देवा एतम्महायज्ञमपश्यन्तमन्वताऽग्निहोत्रं व्रतमकुर्वन्त तस्माद्विव्रतः स्याद्विहोत्रं
जुह्वति पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयम् (५)

पशुमकुर्वन्त दाश्यं यज्ञमाग्नेयम्पशुमकुर्वन्त वैश्वदेवम्प्रातःसवनमकुर्वन्त

वरुणप्रघासान्माध्यंदिनः सवनं साकमेधान्पितृयज्ञं त्र्यम्बकास्तृतीयसवनमकुर्वत् तमेषामसुरा यज्ञमन्ववाजिगांसन्तं नान्ववायन्तं ऽब्रुवन्नध्वर्तव्या वा इमे देवा अभूवन्निति तदध्वरस्याध्वरत्वन्ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं विद्वान्त्सोमेन यजते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (६)

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥ [२]

परिभूरग्निं परिभूरिन्द्रं परिभूर्विश्वं देवान्परिभूर्मांसह ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमवते शं राजन्नोपधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य ददितारः स्याम। तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। प्राणाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्वापानाय व्यानाय वाचे (७)

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेथाः श्रोत्रायात्मनेऽङ्गैर्भ्य आयुषे वीर्याय विष्णोरिन्द्रस्य विश्वेषां देवानां जठरमसि वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कौंसि को नाम कस्मै त्वा कायं त्वा यं त्वा सोमेनार्तौतृपं यं त्वा सोमेनामीमदं सुप्रजाः प्रजया भूयासं सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वेभ्यो मे रूपेभ्यो वर्चोदाः (८)

वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त इदमुन्मृजे। बुभूषन्नवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो भूत्याऽभि पंवते ब्रह्मवर्चसकामोऽवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो ब्रह्मवर्चसेनाभि पंवत आमयावी (९)

अवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्त आयुषाभि पंवतेऽभिचरन्नवैक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तः प्राणापानाभ्यां वाचो दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां श्रोत्राभ्यामात्मनोऽङ्गैर्भ्य आयुषोऽन्तरेति ताजकप्र धन्वति॥ (१०)

वाचे रूपेभ्यो वर्चोदा आमयावी पञ्चचत्वारिंशच्च॥ [३]

स्फ्यः स्वस्तिर्विघ्नः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः। यज्ञियां यज्ञकृतः स्थ ते मास्मिन् यज्ञ उप ह्यध्वमुप मा द्यावापृथिवी ह्येतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुप देवा उप यज्ञ उप मा होत्रा उपहवे ह्यन्तान्नमोऽग्नये मखघ्ने मखस्य मा

यशोऽर्यादित्याहवनीयमुप तिष्ठते यज्ञो वै मुखः (११)

युजं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्त्यै नमो रुद्राय मखुघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा एव नमडस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्त्यै नम इन्द्राय मखुघ्न इन्द्रियं मे वीर्यम्मा निर्वधीरिति होत्रीयमाशिषमेवैतामा शास्त इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय या वै (१२)

देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्प्रसर्पति न सदस्यातिमाच्छति नमोऽग्नये मखुघ्न इत्याहेता वै देवताः सदस्यातिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्प्रसर्पति न सदस्यातिमाच्छति दृढे स्थः शिथिरे समीची माहंसस्पातु सूर्यो मा देवो दिव्यादहंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात् (१३)

अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवी द्वारौ मा मा सं तासु नमः सदसे नमः सदसस्पतये नमः सखीनां पुरोगाणां चक्षुषे नमो दिवे नमः पृथिव्या अहे दधिष्व्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद योऽस्मत्पाकं तर् उन्निवत् उदुद्वतश्च गेषम्पातम्मा द्यावापृथिवी अद्याहुः सदो वै प्रसर्पन्तम् (१४)

पितरोऽनु प्र सर्पन्ति त एनमीश्वरा हिंसितोः सदः प्रसृप्य दक्षिणार्धं परैक्षेतागन्त पितरः पितृमानहं युष्माभिर्भूयास सुप्रजसो मया यूयम्भूयास्तेति तेभ्य एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्त्यै॥ (१५)

मुखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तन्नयस्त्रिंशच्च॥ [४]

भक्षेहि मा विंश दीर्घायुत्वाय शन्तनुत्वाय रायस्पोषाय वर्चसे सुप्रजास्त्वायेहि वसो पुरोवसो प्रियो मे हृदोऽस्यधिनोस्त्वा बाहुभ्यां सध्यासम् नृचक्षंसं त्वा देव सोम सुचक्षा अव ख्येषम् मन्द्राभिभूतिः केतुर्यज्ञानां वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु मन्द्रा स्वर्वाच्यदितिरनाहतशीर्ष्णी वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यत्वेहि विश्वचर्षणे (१६)

शम्भूमयोभूः स्वस्ति मा हरिवर्णं प्र चर क्रत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरताये मा मा राजन्वि बीभिषो मा मे हार्दि त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चसे॥ वसुमद्गणस्य सोम देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत् उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यादिनस्य

सर्वनस्य त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्वणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सर्वनस्य जगतीछन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णियम्। भवा वाजस्य सङ्गथे। हिन्वं मे गात्रा हरिवो गणान्मे मा वि तीतृषः। शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्गाभिमतिं (१८)

गाः। अपांम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम देवान्। किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य। यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहर्जातवैदा विचरषणिः। पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरा धत्तमक्ष्योः। इष्टयंजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य (१९)

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च। एतत्ते तत् ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह प्रपितामह ये च त्वामन्वत्रं पितरो यथाभागमन्ध्वम् नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुष्माय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः (२०)

स्वधायै नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरो घोराय पितरो नमो वो य एतस्मिँल्लोके स्थ युष्मास्तेऽनु यैऽस्मिँल्लोके मां तेऽनु य एतस्मिँल्लोके स्थ यूयं तेषां वसिष्ठो भूयास्त यैऽस्मिँल्लोकेऽहं तेषां वसिष्ठो भूयासम् प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव (२१)

यत्कांमास्ते जुहुमस्तत्रो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम्। देवकृतस्यैनसोऽवयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसोऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसोऽवयजनमस्यप्सु धौतस्य सोम देव ते नृभिः सुतस्येष्टयंजुषः स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य यो भक्षो अश्वसिनिर्यो गोसनिस्तस्य ते पितृभिर्भक्षं कृतस्योपहूतस्योपहूतो भक्षयामि॥ (२२)

विश्वचरणे त्रिष्टुप्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्याति स्तुतस्तोमस्य जीवाय नमो वः पितरो बभूव चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [५]

महीनाम्पयोऽसि विश्वेषां देवानां तनूरृद्ध्यासमद्य पृषतीनां ग्रहम्पृषतीनां ग्रहोऽसि विष्णोरहृदयमस्येकमिष विष्णुस्त्वानु वि चक्रमे भूतिर्दध्ना घृतेन वर्धतां तस्य मेष्टस्य

वीतस्य द्रविणमा गम्याज्योतिरसि वैश्वानरं पृश्निं ये दुग्धम् यावती द्यावापृथिवी मंहित्वा यावच्च सप्त सिन्धवो वितस्थुः। तावन्तमिन्द्र ते (२३)

ग्रहः सहोर्जा गृह्णाम्यस्तृतम्। यत्कृष्णशकुनः पृषदाज्यमवमृशेच्छूद्रा अस्य प्रमायुकाः स्युर्यच्छ्वाऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः प्रमायुकः स्यात्पशवो वै पृषदाज्यम्पशवो वा एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति पशून्नेवास्यै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो वै (२४)

एतस्य स्कन्दति यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति यत्पृषदाज्यम्पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्यै पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय गृह्णात्यमृतं वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य प्राणे दधाति शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव घ्रापयति प्राजापत्यो वा अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्यै योनैः प्राणं निर्मिमीते वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यः स्कन्दति वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञः सं तनोति॥ (२५)

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनैः प्राणं द्वाविंशतिश्च॥ [६]

देवं सवितरेतत्ते प्राहु तत्प्र च सुव प्र च यज्ञ बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा गात तनूपाथ्साम्नः सत्या व आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत स्तुत देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यः स्तुतं दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रम् (२६)

अस्यूर्जम्मह्यः शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्। सा मै सत्याशीर्देवेषु भूयात् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स आ बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मा अधिपतीन्करोतु वयः स्याम पतयो रयीणाम्। यज्ञो वा वै (२७)

यज्ञपतिं दुहे यज्ञपतिर्वा यज्ञं दुहे स यः स्तुतशस्त्रयोर्दोहमविद्वान् यजते तं यज्ञो दुहे स इष्ट्वा पापीयान्भवति य एनयोर्दोहं विद्वान् यजते स यज्ञं दुहे स इष्ट्वा वसीयान्भवति स्तुतस्य स्तुतमस्यूर्जम्मह्यः स्तुतं दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रमस्यूर्जम्मह्यः शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादित्याहेष वै स्तुतशस्त्रयोर्दोहस्तं य एवं विद्वान् यजते दुह एव यज्ञमिष्ट्वा वसीयान्भवति॥ (२८)

शस्त्रं वै शस्त्रन्दुहान्द्वाविंशतिश्च॥ [७]

श्वेनाय पत्वेने स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमो विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहा
वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमः परिधये जनप्रथनाय स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नम ऊर्जे
होत्राणां५ स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमः पर्यसे होत्राणां५ स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय
नमः प्रजापतये मनवे स्वाहा वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नम ऋतमृतापाः सुवर्वादथ्स्वाहा
वदथ्स्वयमभिगूर्ताय नमस्तुम्पन्ता५ होत्रा मधोर्धृतस्य यज्ञपतिमृषय एनसा (२९)

आहुः। प्रजा निर्भक्ता अनुत्पयमाना मध्व्यौ स्तोकावप तौ रराधा सं नस्ताभ्या५
सृजतु विश्वकर्मा घोरा ऋषयो नमो अस्त्वभ्यः। चक्षुष एषाम्मनसश्च संधौ बृहस्पतये
महि षट्पुमन्नमः। नमो विश्वकर्माणे स उ पात्वस्माननन्यान्सौमपान्मन्यमानः। प्राणस्य
विद्वान्समरे न धीर एनश्चकृवान्महि बद्ध एषाम्। तं विश्वकर्मन् (३०)

प्र मुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसून्यानूहः। यानुग्रयोऽन्वतप्यन्त धिष्ण्या इयं
तेषामवया दुरिष्ठे स्विष्टिं नस्तां कृणोतु विश्वकर्मा। नमः पितृभ्यो अभि ये नो अख्यन्
यज्ञकृतो यज्ञकामाः सुदेवा अकामा वो दक्षिणां न नीनिम् मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट।
यावन्तो वै सदस्यास्ते सर्वे दक्षिण्यास्तेभ्यो यो दक्षिणां न (३१)

न्येदैभ्यो वृश्चेत यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव तत्प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे
चिकिथ्सत यमाशिरा दम्पती वाममंश्रुतः। पुमान्पुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे
अरुपा एधते गृहः। आशीर्दाया दम्पती वाममंश्रुतामरिष्टो रायः सचता५ समौकसा। य
आसिचथ्सन्दुग्धं कुम्भ्या सहेष्टेन यामन्नमति जहातु सः। सर्पिर्ग्रीवी (३२)

पीवर्यस्य जाया पीवानः पुत्रा अकृशासो अस्या सहजानिर्यः सुमखस्यमान
इन्द्रायाशिरः सह कुम्भ्यादात्। आशीर्म ऊर्जमुत सुप्रजास्त्वमिषं दधातु द्रविणं५
सर्वर्चसम्। संजयन्क्षेत्राणि सहसाहमिन्द्र कृण्वानो अन्या५ अधरान्सपत्नान्। भूतमसि
भूते मां धा मुखमसि मुखम्भूयासम् द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिं गृह्णामि विश्वे त्वा देवा
वैश्वानराः (३३)

प्र च्यावयन्तु दिवि देवां दृहान्तरिक्षे वयांसि पृथिव्याम्पार्थिवान्ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव
सोमं नयामसि। यथा नः सर्वमिज्जगदयक्ष्म५ सुमना असंत। यथा न इन्द्र इद्विशः

केवलीः सर्वाः समनसः करतु। यथा नः सर्वा इद्दिशोऽस्माकं केवलीरसन्नः॥ (३४)

एनसा विश्वकर्मन् यो दक्षिणां न सर्पिर्ग्रीवी वैश्वानराश्चत्वारिंशच्च॥ [८]

यद्वै होताध्वर्युर्मभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने वज्रमन्तर्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुत्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनं त्रिष्टुभैव माध्यंदिने सवने वज्रमन्तर्धत्ते (३५)

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाक्करो वज्रो वज्रैणैव तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो यथासवनम्प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयेत्तेजः प्रातःसवन आत्मन्धत्तेन्द्रियम्माध्यंदिने सवने पशूस्तृतीयसवन इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनम्प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि (३६)

त्रिपदा गायत्री गायत्रम्प्रातःसवनम्प्रातःसवन एव प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो तेजो वै गायत्री तेजः प्रातःसवनं तेज एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुत्रैष्टुभम्माध्यंदिनं सवनम्माध्यंदिन एव सवने प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो इन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियम्माध्यंदिनं सवनम् (३७)

इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनम्प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी शाक्कराः पशवो जागतां तृतीयसवनं तृतीयसवन एव प्रतिगरे छन्दांसि सम्पादयत्यथो पशवो वै जगती पशवंस्तृतीयसवनं पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्ते यद्वै होताध्वर्युर्मभ्याह्वयत आव्यमस्मिन्दधाति तद्यन्न (३८)

अपहनीत पुरास्यं संवत्सराद्गृह आ वैवीरञ्छोसा मोद इवेति प्रत्याह्वयते तेनैव तदपं हते यथा वा आयताम्प्रतीक्षत एवमध्वर्युः प्रतिगुरम्प्रतीक्षते यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायतया समृच्छते तादृगेव तद्यदर्धर्चांलुप्येत यथा धावञ्छो हीयते तादृगेव तत्प्रबाहुग्वा ऋत्विजामुद्गीथा उद्गीथ एवोद्गातृणाम् (३९)

ऋचः प्रणव उक्थश्चसिनां प्रतिगुरोऽध्वर्यूणाम् य एवं विद्वान्प्रतिगृणात्यन्नाद एव

भंवत्यास्यं प्रजायां वाजी जायत इयम्वे होतासावध्वर्युयदासीनः शंसत्यस्या एव तद्धोता नैत्यास्त इव हीयमथो इमामेव तेन यजमानो दुहे यत्तिष्ठन्प्रतिगृणात्यमुष्या एव तदध्वर्युर्नैति (४०)

तिष्ठतीव ह्यसावथो अमूमेव तेन यजमानो दुहे यदासीनः शंसति तस्मादितःप्रदानं देवा उप जीवन्ति यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मादमुतःप्रदानम्ननुष्या उप जीवन्ति यत्प्राडासीनः शंसति प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते यद्वे होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयति पराडा वर्तते वज्रमेव तन्नि करोति॥ (४१)

सर्वे वज्रमन्तर्धत्ते त्रीण्येतान्यक्षराणीन्द्रियम्माध्यन्दिनः सर्वन्त्रोद्गातृणामध्वर्युर्नैति वर्तयत्यष्टौ च॥ [९]

उपयामगृहीतोऽसि वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽस्यृतसदसि चक्षुष्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि श्रोत्रपाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो विष्णवुरुक्रमेण ते सोमस्तः रक्षस्व (४२)

तं ते दुश्शक्षा मावं ख्यत् मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाचं मे पाहि मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि मयि वसुः संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनाम्प्राणपाः प्राणं मे पाहि धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे पाहि यो न इन्द्रवायू मित्रावरुणावश्विनावभिदासति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं तमधरम्पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि॥ (४३)

रक्षस्व भ्रातृव्यस्त्रयोदश च॥ [१०]

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजकर्मभिः। यस्य त्वः सुख्यमाविथ। प्र होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता बृहत्। विपां ज्योतीरपि बिभ्रते न वेधसे। अग्ने त्री ते वाजिना त्री पृथस्था तिस्रस्तै जिह्वा ऋतजात पूर्वीः। तिस्र उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन्। सं वां कर्मणा समिषा (४४)

हिनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्या जुषेथा यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः

पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न परां जयेथे न परां जिग्ये कतरश्चनेनौः। इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूँषि तवं जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसंस्ते अग्रे। तामिर्देवानामवौ यक्षि विद्वानथं (४५)

भुव यजमानाय शं योः। अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्या क्षेति विदथां कविः। स त्रींश्रेकादशां इह। यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतः। नभन्तामन्यके संमे। इन्द्राविष्णू दृहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिं च श्रथिष्टम्। शतं वर्चिनः सहस्रं च साकं हृथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्। उत माता महिषमन्वेनदमी त्वां जहति पुत्र देवाः। अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्थस्व विष्णो वितरं वि क्रमस्व (४६)

इषाऽथं त्वा त्रयोदश च॥ [११]

[यो वै स्फ्यः स्वस्तिः स्वधाये नमः प्र मुञ्च तिष्ठतीव षड्वत्वारिंशत्॥४६॥ यो वै पर्वमानानां वि क्रमस्व॥]

अग्रे तेजस्विन्वायुर्वसंवस्वैतद्वा अपां वायुरसि प्राणो नाम देवा वै यद्यज्ञेन न प्रजापतिर्देवासुरानायुर्दा एतं युवानं सूर्यो देव इदं वामेकादश॥ [१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अग्रे तेजस्विन्तेजस्वी त्वं देवेषु भूयास्तेजस्वन्तम्मायायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु दीक्षायै च त्वा तपसश्च तेजसे जुहोमि तेजोविदसि तेजो मा मा हांसीन्माहं तेजो हासिषं मा मां तेजो हासीदिन्द्रौजस्विन्नोजस्वी त्वं देवेषु भूया ओजस्वन्तम्मायायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु ब्रह्मणश्च त्वा क्षत्रस्य च (१)

ओजसे जुहोम्योजोविदस्योजो मा मा हांसीन्माहमोजो हासिषं मा मामोजो हासीत्सूर्यं भ्राजस्विन्भ्राजस्वी त्वं देवेषु भूया भ्राजस्वन्तम्मायायुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु वायोश्च त्वाऽपां च भ्राजसे जुहोमि सुवर्विदसि सुवर्मा मा हांसीन्माहं सुवर्हासिषं मा मां सुवर्हासीन्मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मयीन्द्रं

इन्द्रियं दधातु मयि मेधाम्मयि प्रजाम्मयि सूर्यो भ्राजो दधातु॥ (२)

क्षत्रस्य च मयि त्रयोविंशतिश्च॥ [१]

वायुरहिर्कर्ताऽग्निः प्रस्तोता प्रजापतिः साम बृहस्पतिरुद्राता विश्वे देवा उपगतारो मरुतः प्रतिहर्तार इन्द्रो निधनं ते देवाः प्राणभृतः प्राणम्मयि दधत्वितद्वै सर्वमध्वर्युरुपाकुर्वन्नुद्रातृभ्य उपाकरोति ते देवाः प्राणभृतः प्राणम्मयि दधत्वित्याहैतदेव सर्वमात्मन्धत् इडा देवहर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानि शसिषद्विश्वे देवाः (३)

सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हिंस्रीमधुं मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्याम्ननुष्येभ्यस्तम्मा देवा अवंतु शोभायै पितरोऽनु मदन्तु॥ (४)

शसिषद्विश्वे देवा अष्टाविंशतिश्च॥ [२]

वसंवस्त्वा प्र वृहन्तु गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः प्रियम्पाथ उपैहि रुद्रास्त्वा प्र वृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियम्पाथ उपैह्यादित्यास्त्वा प्र वृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियम्पाथ उपैहि मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि भन्दनासु कोतनासु नूतनासु रेशीषु मेपीषु वाशीषु विश्वभृत्सु मार्ध्वीषु ककुहासु शकरीषु (५)

शुक्रासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि शुक्रं ते शुक्लेण गृह्णाम्यहो रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः। आऽस्मिन्नुग्रा अचुच्यवुर्दिवो धारा असश्चता ककुहः रूपं वृषभस्य रोचते बृहत्सोमः सोमस्य पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। यत्ते सोमादभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहोशित्वं देव सोम गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः (६)

प्रियम्पाथो अपीहि वशी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियम्पाथो अपीह्यस्मत्संखा त्वं देव सोम जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियम्पाथो अपीह्या नः प्राण एतु परावत आन्तरिक्षाद्विस्परि। आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वा। इन्द्राग्नी मे वर्चः कृणुतां वर्चः सोमो बृहस्पतिः। वर्चो मे विश्वे देवा वर्चो मे धत्तमश्विना। दधन्वे वा यदीमनु वोचद्वह्मणि वेरु तत्। परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्॥ (७)

शकरीष्वग्नेर्बृहस्पतिः पञ्चविंशतिश्च॥ [३]

एतद्वा अपां नामधेयं गुह्यं यदाधावा मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनीमीत्याहापामेव नामधेयेन गुह्येन दिवो वृष्टिमव रुन्दे शुक्रं ते शुक्रेण गृह्णामीत्याहेतद्वा अहो रूपं यद्रात्रिः सूर्यस्य रश्मयो वृष्ट्या ईशतेऽहं एव रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिर्दिवो वृष्टिं च्यावयत्याऽस्मिन्नुग्राः (८)

अचुच्यवुरित्याह यथायजुरेवैतत्ककुहः रूपं वृषभस्य रोचते बृहदित्याहेतद्वा अस्य ककुहः रूपं यद्वृष्टी रूपेणैव वृष्टिमव रुन्दे यत् सोमादाभ्यं नाम जागृवीत्याहेष ह वै हविषा हविर्यजति योऽदाभ्यं गृहीत्वा सोमाय जुहोति परा वा एतस्यायुः प्राण एति (९)

योऽश्शुं गृह्णात्या नः प्राण एतु परावत् इत्याहायुरेव प्राणमात्मन्धत्तेऽमृतमसि प्राणाय त्वेति हिरण्यमभि व्यनित्यमृतं वै हिरण्यमायुः प्राणोऽमृतैर्नैवायुरात्मन्धत्ते शतमानम्भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यप उप स्पृशति भेषजं वा आपो भेषजमेव कुरुते॥ (१०)

उग्रा एत्यापस्त्रीणि च॥ [४]

वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं मे दाक्षक्षुरसि श्रोत्रं नाम धातुराधिपत्य आयुर्मे दा रूपमसि वर्णो नाम बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां मे दा ऋतमसि सत्यं नामेन्द्रस्याधिपत्ये क्षत्रं मे दा भूतमसि भव्यं नाम पितृणामाधिपत्येऽपामोषधीनां गर्भं धा ऋतस्य त्वा व्योमन ऋतस्य (११)

त्वा विभूमन ऋतस्य त्वा विधर्मण ऋतस्य त्वा सत्यायुर्तस्य त्वा ज्योतिषे प्रजापतिर्विराजमपश्यत्तया भूतं च भव्यं चासृजत् तामृषिभ्यस्तिरोऽदधात्तां जमदग्निस्तपसाऽपश्यत्तया वै स पृथ्वीन्कामानसृजत् तत्पृथ्वीनां पृथ्रित्वम् यत्पृथ्व्यो गृह्यन्ते पृथ्वीनेव तैः कामान् यजमानोऽव रुन्दे वायुरसि प्राणः (१२)

नामेत्याह प्राणापानावेवाव रुन्दे चक्षुरसि श्रोत्रं नामेत्याहायुरेवाव रुन्दे रूपमसि वर्णो नामेत्याह प्रजामेवाव रुन्दे ऋतमसि सत्यं नामेत्याह क्षत्रमेवाव रुन्दे भूतमसि भव्यं नामेत्याह पशवो वा अपामोषधीनां गर्भः पशूनेव (१३)

अव रुन्दे एतावद्वै पुरुषम्परितस्तदेवाव रुन्दे ऋतस्य त्वा व्योमन इत्याहेयं

वा ऋतस्य व्योमेमामेवाभि जयत्यृतस्य त्वा विभूमन् इत्याहान्तरिक्षं वा ऋतस्य विभूमन्तरिक्षमेवाभि जयत्यृतस्य त्वा विधर्मण इत्याह द्यौर्वा ऋतस्य विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य (१४)

त्वा सत्यायेत्याह दिशो वा ऋतस्य सत्यं दिशं एवाभि जयत्यृतस्य त्वा ज्योतिष इत्याह सुवर्गो वै लोक ऋतस्य ज्योतिः सुवर्गमेव लोकमभि जयत्येतावन्तो वै देवलोकास्तानेवाभि जयति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति॥ (१५)

व्योमन ऋतस्य प्राणः पशूनेव विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य पद्वत्वारिंशच्च॥—[५]

देवा वै यद्यज्ञेन नावारुन्धत् तत्परैरवारुन्धत् तत्पराणां परत्वम् यत्परं गृह्यन्ते यदेव यज्ञेन नावरुन्दे तस्यावरुद्धौ यम्प्रथमं गृह्णातीममेव तेन लोकमभि जयति यं द्वितीयमन्तरिक्षं तेन यं तृतीयममुमेव तेन लोकमभि जयति यदेते गृह्यन्ते एषां लोकानामभिजित्यै (१६)

उत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाञ्चो गृह्यन्तेऽभिजित्यैवेमाल्लोकान्पुनरिमं लोकम्प्रत्यवरोहन्ति यत्पूर्वेष्वहःस्वितः पराञ्चो गृह्यन्ते तस्मादितः पराञ्च इमे लोका यदुत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाञ्चो गृह्यन्ते तस्मादमुतोऽर्वा च इमे लोकास्तस्मादयातयाम्नो लोकान्मनुष्या उप जीवन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादय ओषधयः सम्भवन्त्योषधयः (१७)

मनुष्याणामन्नं प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्ते इति परानन्विति ब्रूयाद्यद्गृह्णात्ययस्त्वौषधीभ्यो गृह्णामीति तस्मादय ओषधयः सम्भवन्ति यद्गृह्णात्योषधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्यो गृह्णामीति तस्मादोषधयो मनुष्याणामन्नम् यद्गृह्णाति प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतये गृह्णामीति तस्मात्प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्ते॥ (१८)

अभिजित्या ओषधयोऽष्टाचत्वारिंशच्च॥—[६]

प्रजापतिर्देवासुरानसृजत् तदनु यज्ञोऽसृज्यत यज्ञं छन्दांसि ते विष्वञ्चो व्यक्रामन्त्सोऽसुराननु यज्ञोऽपक्रामद्यज्ञं छन्दांसि ते देवा अमन्यन्तामी वा इदमभूवन् यद्वयं स्म इति ते प्रजापतिमुपाधावन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्यमादाय तद्वः प्र दास्यामीति स छन्दसां वीर्यम् (१९)

आदाय तदेभ्यः प्रायच्छत्तदनु छन्दाःस्यपाकामञ्छन्दांसि यज्ञस्ततो देवा
अभवन्परासुरा य एवं छन्दसां वीर्यं वेदा श्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कारो
भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मै कमध्वर्युरा श्रावयतीति
छन्दसां वीर्यायेति ब्रूयादेतद्वै (२०)

छन्दसां वीर्यमा श्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कारो य एवं वेद सर्वीर्यैरेव
छन्दोभिरर्चति यत्किं चार्चति यदिन्द्रो वृत्रमहन्नमेध्यं तद्यद्यतीनपावंपदमेध्यं तदथ कस्मादैन्द्रो
यज्ञ आ सऽस्थातोऽरित्याहुरिन्द्रस्य वा एषा यज्ञियां तनूर्यद्यज्ञस्तामेव तद्यजन्ति य एवं
वेदोपैनं यज्ञो नमति॥ (२१)

स छन्दसां वीर्यं वा एव तदष्टौ च॥ [७]

आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि। घृतम्पीत्वा मधु चारु
गव्यं पितेवं पुत्रमभि रक्षतादिमम्। आ वृश्च्यते वा एतद्यजमानोऽग्निभ्यां यदेनयोः
शृतंकृत्याथान्यत्रावभृथमवैत्यायुर्दा अग्ने हविषो जुषाण इत्यवभृथमवैष्यञ्जुहुयादाहुत्यैवेनौ
शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यत्कुसीदम् (२२)

अप्रतीत्तम्मयि येन यमस्य बलिना चरामि। इहैव सन्निरवदये तदेतत्तदग्ने अनृणो
भवामि। विश्वलोप विश्वदावस्य त्वासञ्जुहोम्यग्धादेकोऽहुतादेकः समसनादेकः। ते नः
कृण्वन्तु भेषजं सदः सहो वरेण्यम्। अयं नो नभसा पुरः सऽस्फानो अभि रक्षतु।
गृहाणामसमत्यै बहवो नो गृहा असन्ना। स त्वं नः (२३)

नभसस्पत ऊर्जं नो धेहि भद्रया। पुनर्नो नष्टमा कृधि पुनर्नो रयिमा कृधि। देवं
सऽस्फान सहस्रपोषस्थैशिषे स नो रास्वाज्यानिं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सरीणां
स्वस्तिम्। अग्निर्वा यम इयं यमी कुसीदं वा एतद्यमस्य यजमान आ दत्ते
यदोषधीभिर्वेदिऽ स्तृणाति यदनुपौष्य प्रयायाद्वैवबद्धमेनम् (२४)

अमुष्मिल्लोके नैनीयेरन् यत्कुसीदमप्रतीत्तम्मयीत्युपौषतीहैव सन् यमं कुसीदं
निरवदायानृणः सुवर्गं लोकमेति यदि मिश्रमिव चरेदञ्जलिना सक्तून्प्रदाव्य जुहुयादेष
वा अग्निर्वैश्वानरो यत्प्रदाव्यः स एवैनं स्वदयत्यह्ना विधान्यामेकाष्टकायामपूपं
चतुःशरावम्पक्त्वा प्रातरेतेन कक्षमुपौषेद्यदि (२५)

दहति पुण्यसमम्भवति यदि न दहति पाप्सममेतेन ह स्म वा ऋषयः पुरा विज्ञानेन दीर्घसत्रमुप यन्ति यो वा उपद्रष्टारमुपश्रोतारमनुख्यातारं विद्वान् यजते सममुष्मिल्लौक इष्टापूतेन गच्छतेऽग्निर्वा उपद्रष्टा वायुरुपश्रोताऽऽदित्योऽनुख्याता तान् य एवं विद्वान् यजते सममुष्मिल्लौक इष्टापूतेन गच्छतेऽयं नो नभसा पुरः (२६)

इत्याहाऽग्निर्वै नभसा पुरोऽग्निमेव तदाहेतन्मे गोपायेति स त्वं नो नभसस्पत इत्याह वायुर्वै नभसस्पतिर्वायुमेव तदाहेतन्मे गोपायेति देवं सऽस्फानेत्याहासौ वा आदित्यो देवः सऽस्फानं आदित्यमेव तदाहेतन्मे गोपायेति॥ (२७)

कुसीदन्त्वनं एनमोषेद्यदि पुर आदित्यमेव तदाहेतन्मे गोपायेति॥ [८]

एतं युवानं परिं वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्वरत प्रियेण। मा नः शाप्त जनुषां सुभागा रायस्पोषेण समिषा मंदेम। नमो महिम्न उत चक्षुषे ते मरुताम्पितस्तदहं गृणामि। अनु मन्यस्व सुयजा यजाम जुष्टं देवानामिदमस्तु हव्यम्। देवानामेष उपनाह आसीदपां गर्भं ओषधीषु न्यक्तः। सोमस्य द्रप्समवृणीत पूषा (२८)

बृहन्नद्रिर्भवत्तदैषाम्। पिता वत्सानाम्पतिरघ्नियानामथो पिता महतां गर्गराणाम्। वत्सो जरायुं प्रतिधुक्पीयूषं आमिक्षा मस्तु घृतमस्य रेतः। त्वां गावोऽवृणत राज्याय त्वां हवन्त मरुतः स्वर्काः। वर्षमक्षत्रस्य ककुभिं शिश्रियाणस्ततो न उग्रो वि भंजा वसूनि। व्यृद्धेन वा एष पशुनां यजते यस्येतानि न क्रियन्त एष ह त्वे समृद्धेन यजते यस्येतानि क्रियन्त॥ (२९)

पूषा क्रियन्त एषोऽष्टौ च॥ [९]

सूर्यो देवो दिविषद्भ्यो धाता क्षत्राय वायुः प्रजाभ्यः। बृहस्पतिस्त्वा प्रजापतये ज्योतिष्मतीं जुहोतु। यस्यास्ते हरितो गर्भोऽथो योनिर्हरिण्ययी। अङ्गान्यहुता यस्ये तां देवैः समजीगमम्। आ वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तयेन्द्रं नर्दबुद। भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभिरा वर्तया पुनः। वि तै भिनद्धि तक्रीं वि योनिं वि गवीन्यौ। वि (३०)

मातरं च पुत्रं च वि गर्भं च जरायुं च। बहिस्ते अस्तु बालिति। उरुद्रप्सो विश्वरूप इन्दुः पर्वमानो धीरं आनञ्ज गर्भम्। एकपदी द्विपदी त्रिपदी चतुष्पदी पञ्चपदी षड्पदी सप्तपद्यष्टापदी भुवनानु प्रथताऽ स्वाहा। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्।

पिपृतां नो भरीमभिः॥ (३१)

ग्वीन्यौ वि चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [१०]

इदं वांमास्ये हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती। उक्थम्मदंश्च शस्यते। अयं वां परिं
षिच्यते सोमं इन्द्राबृहस्पती। चारुर्मदाय पीतयै। अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तं
शतग्विनम्। अश्वावन्तं सहस्रिणम्। बृहस्पतिर्नः परिं पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधेरादघायोः।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु। वि ते विष्वग्वातजृतासो
अग्ने भामांसः (३२)

शुचे शुचयश्चरन्ति। तुविम्रक्षासो दिव्या नवग्वा वनां वनन्ति धृषता रुजन्तः। त्वामग्ने
मानुषीरीडते विशो होत्राविदं विविचिं रत्नधातमम्। गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं
तुविष्मणसं सुयजं घृतश्रियम्। धाता दंदातु नो रयिमीशानो जगतस्पतिः। स नः
पूर्णेन वावनत्। धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वम्भुवनं जजान। धाता पुत्रं
यजमानाय दातां (३३)

तस्मा उ हव्यं घृतवद्विधेम। धाता दंदातु नो रयिम्प्राचीं जीवातुमक्षिताम्। वयं देवस्य
धीमहि सुमतिं सत्यराधसः। धाता दंदातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीढुषे दुरोणे।
तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः। अनु नोऽद्यानुमतिर्यज्ञं
देवेषु मन्यताम्। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे मयः। अन्विदनुमते त्वम् (३४)

मन्यासै शं च नः कृधि। ऋत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आयूषि तारिषः। अनु
मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तं रयिमक्षीयमाणम्। तस्यै वयं हेडसि मापिं भूम सा
नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। यस्यामिदम्प्रदिशि यद्विरोचतेऽनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः।
यस्या उपस्थं उर्वन्तरिक्षं सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु (३५)

राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्वनां। सीव्यत्वपः
सूच्याऽच्छिद्यमानया दंदातु वीरं शतदायमुक्थ्यम्। यास्ते राके सुमत्यः सुपेशांसो
याभिर्ददांसि दाशुषे वसूनि। ताभिर्नो अद्य सुमना उपागंहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा।
सिनीवालि या संपाणिः। कुहूमहं सुभगा विद्वानापसमस्मिन् यज्ञे सुहवा जोहवीमि।
सा नो दंदातु श्रवणम्पितृणां तस्यास्ते देवि हविषां विधेम। कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी

हव्यां नो अस्य हविषश्चिकेतु। सं दाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्योषं चिकितुषं दधातु॥ (३६)

भामांसो दाता त्वमन्तरिक्षं सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु श्रवणं चतुर्विंशतिश्च॥[११]

वि वा एतस्या वांयो इमे वै चित्तश्चाग्निर्भूतानां देवा वा अभ्यातानानृतापाङ्गाष्ट्रकामाय देविका वास्तौष्पते त्वमग्ने बृहदेकादश॥—[१२] वि वा एतस्येत्याह मृत्युर्गन्धर्वोऽव रुन्धे मध्यतस्त्वमग्ने बृहत्पद्मवारिंशत्॥४६॥ वि वा एतस्य प्रियासः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

वि वा एतस्य यज्ञ ऋध्यते यस्य हविरन्तरिक्षं सूर्यो देवो दिविपञ्च इत्याह बृहस्पतिना चैवास्य प्रजापतिना च यज्ञस्य व्यृद्धमपि वपति रक्षांसि वा एतत्पशुं संचन्ते यदेकदेवत्यं आलब्धो भूयान्भवति यस्यास्ते हरितो गर्भ इत्याह देवत्रैवेनां गमयति रक्षंसामपहत्या आ वर्तन वर्तयेत्याह (१)

ब्रह्मणैवैनमा वर्तयति वि तै भिनद्धि तक्रुमित्याह यथायजुरेवैतदुरुद्रप्सो विश्वरूप इन्दुरित्याह प्रजा वै पशव इन्दुः प्रजयैवैनम्पशुभिः समर्धयति दिवं वै यज्ञस्य व्यृद्धं गच्छति पृथिवीमतिरिक्तन्तद्यत्र शमयेदार्तिमाच्छेद्यजमानो मही द्यौः पृथिवी च न इति (२)

आह द्यावापृथिवीभ्यामेव यज्ञस्य व्यृद्धं चातिरिक्तं च शमयति नार्तिमाच्छेति यजमानो भस्मनाभि समूहति स्वगाकृत्या अथो अनयोर्वा एष गर्भोऽनयोरेवैनं दधाति यदवद्येदति तद्रैचयेद्यन्नावद्येत्पशोरालब्धस्य नावं द्येत् पुरस्तान्नाभ्या अन्यदवद्येदुपरिष्ठादन्यत्पुरस्ताद्वै नाभ्यै (३)

प्राण उपरिष्ठादपानो यावानेव पशुस्तस्यावं द्यति विष्णवे शिपिविष्टाय जुहोति यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते यः पशोर्भूमा या पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यतिरिक्तस्य शान्त्या अष्टाप्रद्विरण्यं दक्षिणाऽष्टापदी ह्येषात्मा नवमः पशोरास्या अन्तरकोश उष्णीषेणाविष्टितम्भवत्येवमिव हि पशुरुल्बमिव चर्मव मांसमिवास्थीव यावानेव

पशुस्तमास्वावं रुद्धे यस्यैषा यज्ञे प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्ट्वा वसीयान्भवति॥ (४)

वर्तयेत्याह न इति वै नाभ्या उल्बमिवैकविंशतिश्च॥ [१]

आ वांयो भूष शुचिपा उपं नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार। उपो ते अन्धो
मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्। आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधं त्वा किक्किटा
ते मनः प्रजापतये स्वाहा किक्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किक्किटा ते चक्षुः सूर्याय
स्वाहा किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा किक्किटा ते वाचं सरस्वत्यै
स्वाहा (५)

त्वं तुरीयां वशिनीं वशासिं सकृद्यत्त्वा मनसा गर्भं आशयत्। वशा त्वं वशिनीं गच्छ
देवान्भूतान्ताः संन्तु यजमानस्य कामाः। अजासिं रयिष्ठा पृथिव्यां सीदोर्ध्वान्तरिक्षमुपं
तिष्ठस्व दिवि तै बृहद्वाः। तन्तुं तन्वत्रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया
कृतान्। अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम्। मनसो हविरसि
प्रजापतेर्वर्णो गात्राणां ते गात्रभाजो भूयास्म॥ (६)

सरस्वत्यै स्वाहा मनुस्त्रयोदश च॥ [२]

इमे वै सहास्तान्ते वायुर्ववात्ते गर्भमदधातान्तं सोमः प्राजनयदग्निरग्रसत् स एतं
प्रजापतिराग्नेयमृष्टाकंपालमपश्यत्तं निरवपत्तेनैवेनामग्नेरधि निरक्रीणान्तस्मादप्यन्यदेवत्यामालभमान
आग्नेयमृष्टाकंपालम्पुरस्तात्रिर्वपेदग्नेरेवेनामधि निष्क्रीया लभेत् यत् (७)

वायुर्ववात्तस्माद्वायव्यां यदिमे गर्भमदधातां तस्माद्वावापृथिव्यां यत्सोमः
प्राजनयदग्निरग्रसत् तस्मादग्नीषोमीया यदनयोर्वियत्योर्वागवदत्तस्मात्सारस्वती
यत्प्रजापतिरग्नेरधि निरक्रीणान्तस्मात्प्राजापत्या सा वा एषा संवदेवत्या यदजा वशा
वायव्यामा लभेत् भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव स्वेन (८)

भागधेयेनोपं धावति स एवैनम्भूतिं गमयति द्यावापृथिव्यामा लभेत् कृषमाणः
प्रतिष्ठाकामो दिव एवास्मै पुर्जन्यो वर्षति व्यस्यामोषधयो रोहन्ति समर्धुकमस्य
स्यस्यम्भवत्यग्नीषोमीयामा लभेत् यः कामयेतान्नवानन्नादः स्यामित्यग्निनेवान्नमवं रुद्धे
सोमैन्नाद्यमन्नवानेवान्नादो भवति सारस्वतीमा लभेत् यः (९)

ईश्वरो वाचो वर्दितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोपं

धावति सैवास्मिन्वाचं दधाति प्राजापत्यामा लभेत यः कामयेतानभिजितमभि
जयेयमिति प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरैवानभिजितमभि जयति वायव्ययोपाकरोति
वायोरेवैनामवरुध्या लभेत आकूत्यै त्वा कामाय त्वा (१०)

इत्याह यथायजुरेवैतत्किंकिटाकारं जुहोति किंकिटाकारेण वै ग्राम्याः पशवो रमन्ते
प्रारण्याः पतन्ति यत्किंकिटाकारं जुहोति ग्राम्याणां पशूनां धृत्यै पर्यग्नौ क्रियमाणे जुहोति
जीवन्तीमेवैनां सुवर्गं लोकङ्गमयति त्वं तुरीयां वशिनीं वशासीत्याह देवत्रैवेनां गमयति
सत्याः सन्तु यजमानस्य कामा इत्याहेप वै कामः (११)

यजमानस्य यदनात् उदचं गच्छति तस्मादेवमाहाजासि रयिष्ठेत्याहेष्वेवैनां लोकेषु
प्रतिं षापयति दिवि ते बृहद्वा इत्याह सुवर्ग एवास्मै लोके ज्योतिर्दधाति तन्तुं तन्वत्रजसो
भानुमन्विहीत्याहेमानेवास्मै लोकां ज्योतिष्मतः करोत्यनुल्बणं वयत जोगुवामप इति (१२)

आह यदेव यज्ञ उल्बणं क्रियते तस्यैवैषा शान्तिर्मुर्भव जनया दैव्यं जनमित्याह
मानव्यो वै प्रजास्ता एवाद्याः कुरुते मनसो हविरसीत्याह स्वगाकृत्यै गात्राणां ते गात्रभाजो
भूयास्मेत्याहशिषमेवैतामा शास्ते तस्यै वा एतस्या एकमेवादवयजनं यदालंब्यायामभ्रः (१३)

भवति यदालंब्यायामभ्रः स्यादप्सु वा प्रवेशयेत्सर्वा वा प्राश्रीयाद्यदप्सु
प्रवेशयेद्यज्ञवेशसं कुर्यात्सर्वामेव प्राश्रीयादिन्द्रियमेवात्मन्धत्ते सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धा
संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनस्त एवैतया यजेरन्तेषामेवैषाप्ता॥ 14॥

यथ्वेन सारस्वतीमा लभेत यः कामाय त्वा कामोऽप इत्यग्नौ द्विचत्वारिंशच्च॥—[३]

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च मनश्च शक्तीश्च दर्शश्च
पूर्णमासश्च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै
विशः समनमन्त सर्वाः स उग्रः स हि हव्यो बभूव देवासुराः संयत्ता आसन्त्स
इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एताञ्जयान्प्रायच्छुत्तानजुहोततो वै देवा असुरानजयन् य-
दजयन्तञ्जयानां जयत्व ऽ स्पर्धमानेनेते हौतव्या जयत्येव तां पृतनाम्॥ (१५)

उप पञ्चविंशतिश्च॥—[४]

अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो

दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणाम्बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाः संमुद्रः स्रोत्यानामन्नः
 साम्राज्यानामधिपति तन्मावतु सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां त्वष्टा
 रूपाणां विष्णुः पर्वतानाम्मरुतो गुणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे
 ततास्ततामहा इह मावत। अस्मिन्ब्रह्मन्त्रस्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायांमस्मिन्कर्मन्त्रस्यां
 देवहूत्याम्॥ (१६)

अवरे सप्तदश च॥ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वन्त तदसुरा अकुर्वन्त ते देवा एतान्भ्यातानानपश्यन्तान्भ्यातन्वन्त
 यद्देवानां कर्मासीदार्थ्यन्त तद्यदसुराणां न तदार्थ्यन्त येन कर्मणेश्चेत्तत्र होतव्या ऋग्यजुर्वेदे तेन
 कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना वैश्वदेवा यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छुत्तस्माञ्जयाः
 प्राजापत्याः (१७)

यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृतां राष्ट्रभृत्वन्ते देवा अभ्यातानैरसुरान्भ्यातन्वन्त
 जयैरजयन्त्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् यद्देवा अभ्यातानैरसुरान्भ्यातन्वन्त तदभ्यातानानामभ्यातानत्वं
 यज्जयैरजयन्तञ्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृतां राष्ट्रभृत्वन्ततो देवा
 अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्स्यात्स एताञ्जहुयादभ्यातानैरेव भ्रातृव्यानभ्यातन्नुते जयैर्जयति
 राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमा दत्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (१८)

प्राजापत्याः सोऽष्टादश च॥ [६]

ऋताषाडृतधामाऽग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु ता
 इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य
 मरीचयोऽप्सरस आयुवं सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बिकुरयो
 भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसः स्त्वाः प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनः (१९)

गन्धर्वस्तस्यंर्त्सामान्यंप्सरसो वह्नय इषिरो विश्वव्यं चा वातो गन्धर्वस्तस्यापोऽप्सरसो
 मुदा भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। स नो रास्वाज्यानि रायस्पोषः सुवीर्यः
 संवत्सरीणाः स्वस्तिम्। परमेष्ठपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य विश्वमप्सरसो भुवं सुक्षितिः
 सुभूतिर्ब्रह्मसुर्वान्पुर्जन्यो गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो दूरेहेतिरमृडयः (२०)

मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्चारुः कृपणकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याधर्यो-
 ऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रम्पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रम्पान्तु तस्मै स्वाहा
 ताम्यः स्वाहा स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। उरु ब्रह्मणेऽस्मै
 क्षत्राय महि शर्म यच्छ॥ (२१)

मनोऽमृडयः षट्त्वारिंशच्च॥ [७]

राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमव रुद्धे राष्ट्रमेव भवत्यात्मने
 होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं प्रजा राष्ट्रम्पशवो राष्ट्रं यच्छेष्टो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमव
 रुद्धे वसिष्ठः समानानां भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं संजाता
 राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रं संजातानव रुद्धे ग्रामी (२२)

एव भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानव रुद्धे त एनमवरुद्धा उप
 तिष्ठन्ते रथमुख ओजस्कामस्य होतव्या ओजो वै राष्ट्रभृत ओजो रथ ओजसैवास्मा
 ओजोऽव रुद्ध ओजस्व्यैव भवति यो राष्ट्रादपभृतः स्यात्तस्मै होतव्या यावन्तोऽस्य रथाः
 स्युस्तान्ब्रूयाद्युद्धमिति राष्ट्रमेवास्मै युनक्ति (२३)

आहुतयो वा एतस्याक्लृप्ता यस्य राष्ट्रं न कल्पन्ते स्वरथस्य दक्षिणं चक्रम्रवृह्यं
 नाडीमभि जुहुयादाहुतीरेवास्य कल्पयति ता अस्य कल्पमाना राष्ट्रमनु कल्पते सङ्ग्रामे
 संयन्ते होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते ये सङ्ग्रामं संयन्ति
 यस्य पूर्वस्य जुहति स एव भवति जयति तं सङ्ग्रामं मान्युक इध्मः (२४)

भुवत्यङ्गारा एव प्रतिवेष्टमाना अमित्राणामस्य सेनां प्रति वेष्टयन्ति य उन्माद्येत्तस्मै
 होतव्या गन्धर्वाप्सरसो वा एतमुन्मादयन्ति य उन्माद्येत्येते खलु वै गन्धर्वाप्सरसो
 यद्राष्ट्रभृतस्तस्मै स्वाहा ताम्यः स्वाहेति जुहोति तेनैवैनाञ्छमयति नैयग्रोध औदुम्बर
 आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते वै गन्धर्वाप्सरसां गृहाः स्व एवैनान् (२५)

आयतने शमयत्यभिचरता प्रतिलोमं होतव्याः प्राणानेवास्य प्रतीचः प्रति यौति तं
 ततो येन केन च स्तृणुते स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वैतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतं
 निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरन्तेन वषट्करोति वाच एवैनं क्रूरेण
 प्र वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति यस्य कामयेतात्राद्यम् (२६)

आ ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पतु इति
तृणानि सं गृह्णीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः प्रजापतिर्नैवास्यान्नाद्यमा दत्त
इदमहममुष्यामुष्यायणस्यान्नाद्यं हरामीत्याहान्नाद्यंमेवास्य हरति षड्विहरति षड्वा ऋतवः
प्रजापतिर्नैवास्यान्नाद्यमादायर्तवोऽस्मा अनु प्र यच्छन्ति (२७)

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात् ५ स्थलं ऽवसाय्यं ब्रह्मौदनं चतुःशरावम्पक्त्वा तस्मै होतव्यां
वर्षं वै राष्ट्रभृतो वर्षं स्थलं वर्षंणैवेनं वर्षं समानानां गमयति चतुःशरावो भवति
दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवासिन्दिधात्युद्धरति श्रुतत्वाय सर्पिष्वान्भवति
मेध्यत्वाय चत्वारं आर्षेयाः प्राश्रन्ति दिशामेव ज्योतिषि जुहोति॥ (२८)

ग्रामी युनक्तीध्मः स्व एवेनानन्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥ [८]

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वै
प्रजाश्छन्दोभिरेवास्यै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं करोति मिथुनी एव तेन
करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु
कुह्वा वाचं दधात्येता एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि (२९)

इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्यै पशून् जनयति प्रथमं धातारं करोति प्रैव
तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका प्र सिनीवाली जनयति पशून्
प्रजातान्कुह्वा प्रतिं षापयत्येता एव निर्वपेद्गामकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु
वै ग्रामश्छन्दोभिरेवास्यै ग्रामम् (३०)

अवं रुद्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवेनं ग्रामस्य दधात्येता एव
निर्वपेज्जोगामयावी छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य
ज्योगामयति छन्दोभिरेवेनमगदं करोति मध्यतो धातारं करोति मध्यतो वा एतस्याङ्गुतं
यस्य ज्योगामयति मध्यत एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निः (३१)

वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोप नमन्ति यं
यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्यै छन्दांसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता
एव निर्वपेदीजानश्छन्दांसि वै देविका यातयामानीव खलु वा एतस्य छन्दांसि य

ईजान उ॒त्त॒मं धा॒तारं॑ करोति (३२)

उ॒परि॑ष्टादे॒वास्मै॑ छन्दा॒ऽस्य॑या॒तया॑मा॒न्यव॑ रु॒द्ध उ॒पै॒नमु॑त्त॒रो य॒ज्ञो न॑म॒त्येता॑ ए॒व
निर्व॑पे॒द्य॒मेधा॑ नो॒प॒नमे॑च्छन्दा॒ऽसि॑ वै दे॒विका॑श्छन्दा॒ऽसि॑ खलु॒ वा ए॒तं नो॑प॒ नम॑न्ति
य॒मेधा॑ नो॒प॒नम॑ति प्रथ॒मं धा॒तारं॑ करोति मुख॒त ए॒वास्मै॑ छन्दा॒ऽसि॑ दधा॒त्यु॒पै॒नमे॑धा
न॑म॒त्येता॑ ए॒व निर्व॑पेत् (३३)

रुक्का॑म॒श्छन्दा॒ऽसि॑ वै दे॒विका॑श्छन्दा॒ऽसी॒व खलु॑ वै रुक्छन्दा॑भिरे॒वास्मि॑न्नु॒चं दधा॑ति क्षीरे
भ॒वन्ति॑ रु॒चमे॒वास्मि॑न्दधति मध्य॒तो धा॒तारं॑ करोति मध्य॒त ए॒वैन॑ रु॒चो द॑धाति गाय॒त्री
वा अ॒नु॒म॒तिस्त्रि॑ष्टु॒ग्राका॑ जग॑ती सिनी॒वा॒ल्य॒नु॒ष्टु॒क्क॒र्हृ॒धा॒ता व॑ष॒ट्कारः॑ पू॒र्वप॑क्षो रा॒काप॑र॒पक्षः॑
कु॒हू॒र॒मा॒वा॒स्या॑ सिनी॒वा॒ली पौ॑र्ण॒मा॒स्य॒नु॒म॒तिश्च॒न्द्रमा॑ धा॒ताऽष्टौ॑ (३४)

व॒स॒वोऽष्टा॑क्षरा गाय॒त्र्येका॑दश रु॒द्रा ए॒का॑द॒शाक्ष॑रा त्रि॒ष्टु॒द्वा॒द॒शादि॒त्या द्वा॒द॒शाक्ष॑रा जग॑ती
प्र॒जाप॑तिर॒नु॒ष्टु॒ब्धा॒ता व॑ष॒ट्कार॑ ए॒तद्वै दे॒विकाः॑ सर्वा॑णि च॒ छन्दा॒ऽसि॑ सर्वा॑श्च दे॒वता॑ वष॒ट्कार॑स्ता
य॒थ्स॒ह सर्वा॑ निर्व॑पे॒दीश्व॑रा ए॒न॒म॒प्र॒द॒हो द्वे प्र॑थ॒मे नि॒रु॒प्य॑ धा॒तुस्तृ॒तीयं॑ निर्व॑पे॒त्तथो॑ ए॒वोत्त॑रे
निर्व॑पे॒त्तथै॒नं न प्र॑ द॒हन्त्य॑थो यस्मै॒ कामा॑य निरु॒प्यन्ते॑ तमे॒वाभि॑रु॒पा॒प्रोति॑॥ (३५)

प॒शुका॑म॒श्छन्दा॒ऽसि॑ वै दे॒विका॑श्छन्दा॒ऽसि॑ ग्रा॒मं॒ङ्क॒ल्प॒यत्ये॒ता ए॒व निरु॑त्त॒म॒न्या॒तारं॑ करोति
मे॒धा न॑म॒त्येता॑ ए॒व निर्व॑पे॒दष्टौ॑ द॒हन्ति॑ न॒वं च॑ (९) दे॒विकाः॑ प्र॒जाका॑मो मि॒थुनी॑ पशु॒काम॑॥[९]

वा॒स्तो॑ष्प॒ते प्र॑ति॒ जानी॑ह्य॒स्मान्स्वा॑वेशो अ॒न॒मी॒वो भ॑वा नः। य॒त्त्वेम॑हे प्र॒ति तन्नो॑
जुष॒स्व शं न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑ शं चतु॑ष्पदे। वा॒स्तो॑ष्प॒ते श॒ग्मया॑ स॒ऽसदा॑ ते स॒क्षी॒महि॑
र॒ण्वया॑ गा॒तुम॑त्या॑। आ॒वः क्षेमं॑ उ॒त यो॒गे व॑रं नो यू॒यम्पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
य॒था॒य॒म्प्रा॑तर॒ग्निहो॑त्रं जु॒होत्या॑हु॒तीष्ट॑का ए॒व ता॑ उ॒प॑ धत्ते (३६)

यज॑मानोऽहो॒रा॒त्राणि॑ वा ए॒तस्ये॑ष्टंका॒ य आ॑हि॒ताग्नि॑र्य॒था॒य॒म्प्रा॑तर्जु॒होत्य॑हो॒रा॒त्राण्ये॒वात्वे॑ष्टकाः
कृ॒त्वोप॑ धत्ते द॒श॑ स॒मान॑त्रं जु॒होति॑ द॒शा॑क्षरा वि॒राड्वि॒राज॑मे॒वात्वे॑ष्टकां कृ॒त्वोप॑ धत्तेऽथो
वि॒राज्ये॑व य॒ज्ञमा॑प्रोति चि॒त्यंश्चित्यो॑ऽस्य भवति॒ तस्मा॑द्यत्र द॒शो॑षित्वा प्र॒याति॑
तद्य॑ज्ञ॒वा॒स्त्ववा॑स्त्वे॒व तद्य॑त्ततो॑ऽर्वा॒चीन॑म् (३७)

रु॒द्रः खलु॑ वै वा॒स्तो॑ष्प॒तिर्य॑द॒हु॒त्वा वा॒स्तो॑ष्प॒तीयं॑म॒प्रया॑याद्भु॒द्र ए॒न॒म्भू॒त्वाग्नि॑र॒नू॒त्थाय॑

हन्याद्वास्तोष्पतीयं जुहोति भागधेयेनैवैनं शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यद्युक्ते जुहुयाद्यथा प्रयाते वास्तावाहुतिं जुहोति तादृगेव तद्यद्युक्ते जुहुयाद्यथा क्षेम आहुतिं जुहोति तादृगेव तदहुतमस्य वास्तोष्पतीयं स्यात् (३८)

दक्षिणो युक्तो भवति सव्योऽयुक्तोऽथ वास्तोष्पतीयं जुहोत्युभयमेवाकुरपरिवर्गमेवैनं शमयति यदेकया जुहुयाद्विहोमं कुर्यात्पुनरुवाक्यामनूच्य याज्यया जुहोति सदेवत्वाय यद्युत आदध्याद्रुद्रं गृहानन्वारोहयेद्यदेवक्षाणान्यसम्प्रक्षाप्य प्रयायाद्यथा यज्ञवेशसं वादहनं वा तादृगेव तदयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्यैः समारोहयति (३९)

एष वा अग्नेर्योनिः स्व एवैनं योनौ समारोहयत्यथो खल्वार्हुयदरण्यैः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदित्पुनराधेयः स्यादिति या तै अग्ने यज्ञियां तनूस्तयेह्यारोहेत्यात्मन्समारोहयते यजमानो वा अग्नेर्योनिः स्वायामेवेनं योन्यां समारोहयते॥ (४०)

धृत्तेऽर्वाचीनं स्यात्समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च॥ [१०]

त्वमग्ने बृहद्वयो दधांसि देव दाशुषैः कविर्गृहपतिर्युवा॥ हव्यवाङ्गिरजरः पिता नो विभुर्विभावां सुदर्शाको अस्मे। सुगारुहपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियर्क्सम्मिमीहि श्रवांसि। त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे। प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः। ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणाम्महिषो मृगाणाम्। श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः (४१)

पवित्रमत्येति रेभन्। आ विश्वदेव सत्पतिः सूक्तैरद्या वृणीमहे। सत्यसंव सविताम॥ आ सत्येन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतममर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवना विपश्यन्। यथा नो अदितिः कर्त्तृष्वे नृभ्यो यथा गवैः यथा तोकाय रुद्रियम्। मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा (४२)

नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीरुहविष्मन्तो नमसा विधेम ते। उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियंस्येव घोषाः। गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिर्मभ्यर्का अनावन्। हंसैरिव सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहना व्यस्यन्। बृहस्पतिरभि कनिक्रदद्वा उत प्रास्तौदुच्च विद्वा अंगायत्। एन्द्र सानसि रयिम् (४३)

सजित्वानं सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्र संसाहिषे पुरुहूत शत्रूञ्ज्येष्ठस्ते शुष्मं इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। त्वं सुतस्यं

पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः। इन्द्र ज्येष्ठप्राय सुकृतो। भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान्भुवो
विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः। भुवो नृश्च्यौवो विश्वस्मिन्मरे ज्येष्ठश्च मन्त्रः (४४)

विश्वचरुषणे। मित्रस्य चरुषणीधृतः श्रवो देवस्य सानसिम। सत्यं चित्रश्रवस्तमम्।
मित्रो जनान् यातयति प्रजानन्मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि
चष्टे सत्याय हव्यं घृतवद्विधेम। प्र स मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्त आदित्य शिक्षति
व्रतेन। न हन्यते न जीयते त्वतो नैनमहो अश्रोत्यन्तितो न दूरात्। यत् (४५)

चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम्। मिनीमसि द्यविद्यवि। यत्किं चेदं वरुण
दैव्ये जनैऽभिद्रोहम्ननुष्याश्चरामसि। अर्चिती यत्तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनसो
देव रीरिषः। कितवासो यद्रिरिपुर्न दीवि यद्वा घा सत्यमुत यत्र विद्म। सर्वा ता वि
ष्यं शिथिरेवं देवाथा ते स्याम वरुण प्रियासः॥ (४६)

सोमो गोषु मा रयिं मन्त्रो यच्छिथिरा सप्त चं॥ [११]

पूर्णर्षयोऽग्निना ये देवाः सूर्यो मा सन्त्वा नह्यामि वषट्कारः स खंदिर उपयामगृहीतोऽसि
यां वै त्वे क्रतुम्प्र देवमेकादश॥ [१२] पूर्णा सहजान्तवाग्ने प्राणैरेव षट्त्रिंशत्॥ 36॥ पूर्णा
सन्ति देवाः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय। तस्यां देवा अधि संवसन्त
उत्तमे नाक इह मादयन्ताम्। यत्तं देवा अदधुर्भागधेयममावास्ये संवसन्तो महित्वा। सा
नो यज्ञम्पिपृहि विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम्। निवेशनी संगमनी वसूनां
विश्वा रूपाणि वसून्त्यावेशयन्ती। सहस्रपोषः सुभगा रराणा सा न आ गन्वर्चसा (१)

संविदाना। अग्नीषोमौ प्रथमौ वीर्येण वसून्नुद्रानादित्यानिह जिन्वतम्। माध्यः
हि पौर्णमासं जुषेथां ब्रह्मणा वृद्धो सुकृतेन सातावथास्मभ्यः सहवीराः रयिं नि
यच्छतम्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्चाग्नीनादधत् ते दर्शपूर्णमासौ प्रैप्सन्तेषामङ्गिरसां निरुतः

हविरासीदथादित्या एतौ होमावपश्यन्तावजुहवुस्ततो वै ते दर्शपूर्णमासौ (२)

पूर्व आलभन्त दर्शपूर्णमासावालभमान एतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयात्साक्षादेव दर्शपूर्णमासावा लभते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वे दर्शपूर्णमासावालभेत य एनयोरनुलोमं च प्रतिलोमं च विद्यादित्यमावास्याया ऊर्ध्वं तदनुलोमम्पूर्णमास्यै प्रतीचीनं तत्प्रतिलोमं यत्पूर्णमासीम्पूर्वामालभेत प्रतिलोममैनावा लभेतामुमपक्षीयमाणमन्वपं (३)

क्षीयेत सारस्वतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयादमावास्यां वै सरस्वत्यनुलोममेवैनावा लभतेऽमुमाप्यायमानमन्वा प्यायत आग्नावैष्णवमेकादशकपालम्पुरस्तान्निर्वपेत्सरस्वत्यै चरुं सरस्वते द्वादशकपालं यदाग्नेयो भवत्यग्निर्वै यज्ञमुखं यज्ञमुखमेवर्द्धिम्पुरस्ताद्धते यद्वैष्णवो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवारभ्य प्र तनुते सरस्वत्यै चरुर्भवति सरस्वते द्वादशकपालोऽमावास्यां वै सरस्वती पूर्णमासः सरस्वान्तावेव साक्षादा रभत ऋध्रोत्याभ्यां द्वादशकपालः सरस्वते भवति मिथुनत्वाय प्रजात्यै मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ (४)

वर्चसा वै ते दर्शपूर्णमासावपं तनुते सरस्वत्यै पञ्चविंशतिश्च॥ [१]

ऋषयो वा इन्द्रमृत्यक्षं नापश्यन्तं वसिष्ठः प्रत्यक्षमपश्यत्सोऽब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा त्वत्पुंगोहिताः प्रजाः प्रजनिष्यन्तेऽथ मेतरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्र वोच इति तस्मा एतान्स्तोमभागानब्रवीत्ततो वसिष्ठपुंगोहिताः प्रजाः प्राजायन्त तस्माद्वासिष्ठो ब्रह्मा कार्यः प्रैव जायते रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं जिन्वेति (५)

आह देवा वै क्षयो देवेभ्य एव यज्ञम्राह प्रेतिरसि धर्माय त्वा धर्मं जिन्वेत्याह मनुष्या वै धर्मो मनुष्येभ्य एव यज्ञम्राहान्वितिरसि दिवे त्वा दिवं जिन्वेत्याहैभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञम्राह विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्वेत्याह वृष्टिमेवाव (६)

रुद्धे प्रवास्यनुवासीत्याह मिथुनत्वायोशिगंसि वसुभ्यस्त्वा वसूञ्जिन्वेत्याहाष्टौ वसंव एकादश रुद्रा द्वादशादित्या एतावन्तो वै देवास्तेभ्य एव यज्ञम्राहौजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृञ्जिन्वेत्याह देवानेव पितृननु सं तनोति तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व (७)

इत्याह पितृनेव प्रजा अनु सं तनोति पृतनाषाडंसि पशुभ्यस्त्वा पशूञ्जिन्वेत्याह प्रजा एव पशूननु सं तनोति रेवदस्योषधीभ्यस्त्वोषधीर्जिन्वेत्याहोषधीष्वेव पशून्प्रति

ष्ठापयत्यभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्याहभिजित्या अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणम् (८)

जिन्वेत्याह प्रजास्वेव प्राणान्दधाति त्रिवृदसि प्रवृदसीत्याह मिथुनत्वाय सरोहोऽसि नीरोहोऽसीत्याह प्रजात्ये वसुकोऽसि वेषाश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्याह प्रतिष्ठित्यै॥ (९)

जिन्वेत्येवं प्रजा जिन्व प्राणत्रिंशच्च॥ [२]

अग्निना देवेन पृतना जयामि गायत्रेण छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन रथन्तरेण साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पूर्वजान्भ्रातृव्यान्धरान्पादयाम्यवैनान्बाधे प्रत्येनानुदेऽस्मिन्क्षयेऽस्मिन्भूमिलोके योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मो विष्णोः क्रमेणात्येनान्क्रामामीन्द्रेण देवेन पृतना जयामि त्रैष्टुभेन छन्दसा पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण (१०)

सहजान् विश्वेभिर्देवेभिः पृतना जयामि जागतेन छन्दसा सप्तदशेन स्तोमेन वामदेव्येन साम्ना वषट्कारेण वज्रेणापरजानिन्द्रेण सयुजो वयं सांसह्याम पृतन्यतः। घ्नन्तो वृत्राण्यप्रति। यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासं यत्ते अग्ने हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासम्॥ (११)

बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण षट्त्वारिंशच्च॥ [३]

ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासन्ते। अग्निर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। आगन्म मित्रावरुणा वरेण्या रात्रीणाम्भागो युवयोर्यो अस्ति। नाकं गृह्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषोऽन्तरिक्षेऽध्यासन्ते। वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। यास्ते रात्रीः सवितः (१२)

देवयानीरन्तरा द्यावापृथिवी विरिन्ति। गृहैश्च सर्वैः प्रजया न्वग्ने सुवो रुहाणास्तरता रजांसि। ये देवा यज्ञह्नो यज्ञमुषो दिव्यध्यासन्ते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। येनेन्द्राय सम्भरः पयांस्युत्तमेन हविषा जातवेदः। तेनाग्ने त्वमुत वर्धयेम संजातानां श्रैष्ठ्य आ धेह्येनम्। यज्ञह्नो वै देवा यज्ञमुषः (१३)

सन्ति त एषु लोकेष्वांसत आददाना विमश्राना यो ददाति यो यजते तस्य। ये देवा यज्ञह्नः पृथिव्यामध्यासन्ते ये अन्तरिक्षे ये दिवीत्याहेमानेव लोकाः स्तीर्त्वा सगृहः सपशुः सुवर्गं लोकमेत्यप वै सोमेनेजानाद्देवतांश्च यज्ञश्च क्रामन्त्याग्नेयं पञ्चकपालमुदवसानायं

निर्वपेदग्निः सर्वा देवताः (१४)

पाङ्क्तो यज्ञो देवताश्चैव यज्ञं चाव रुद्धे गायत्रो वा अग्निर्गायत्रच्छन्दास्तं छन्दसा व्यर्धयति यत्पञ्चकपालं करोत्यष्टाकपालः कार्योऽष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनैवैनं छन्दसा समर्धयति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्यं भवतः पाङ्क्तौ यज्ञस्तेनैव यज्ञान्नैति॥ (१५)

सवितुर्देवा यज्ञमुषः सर्वा देवतास्त्रिचत्वारिंशच्च॥ [४]

सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पातु वायुरन्तरिक्षाद्यजमानोऽग्निर्मा पातु चक्षुषः। सक्ष शूष सवितुर्विश्वचर्षण एतेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते तेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते। अहम्परस्तादहमवस्तादहं ज्योतिषा वि तमो ववार। यदन्तरिक्षं तदु मे पितामूदहं सूर्यमुभयतो ददर्शाहम्भूयासमुत्तमः समानानाम् (१६)

आ समुद्रादाऽन्तरिक्षात्प्रजापतिरुदधिं च्यावयातीन्द्रः प्र स्रौतु मरुतो वर्षयन्तून्त्रंभय पृथिवीम्भिन्द्वीदं दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो यदग्निरोषधीः प्रास्याग्नावादित्यं जुहोति रुद्रादेव पशून्तर्दधात्यथो ओषधीष्वेव पशून् (१७)

प्रतिं ष्ठापयति कविर्यज्ञस्य वि तनोति पन्थां नाकस्य पृष्ठे अधि रोचने दिवः। येन ह्वयं वहसि यासि दूत इतः प्रचेता अमुतः सनीयान्। यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्ने याः पृथिव्याम्बर्हिषि सूर्ये याः। तास्ते गच्छन्त्वाहुतिं घृतस्य देवायते यजमानाय शर्म। आशासानः सुवीर्यं रायस्पोषः स्वश्वियम्। बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठ॥ (१८)

समानानामोषधीष्वेव पशून्मह्यं यजमानायैकञ्च॥ [५]

सं त्वां नह्यामि पर्यसा घृतेन सं त्वां नह्याम्यप ओषधीभिः। सं त्वां नह्यामि प्रजयाहमद्य सा दीक्षिता संनवो वाजमस्मे। प्रेतु ब्रह्मणस्पती वेदिं वर्णेन सीदतु। अथाहमनुकामिनी स्वे लोके विशा इह। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरुपं सेदिम। अग्ने सपत्नदम्भनमदब्धासो अदोभ्यम्। इमं वि ष्यामि वरुणस्य पाशम् (१९)

यमबन्धीत सविता सुकेतः। धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके स्योनं मे सह पत्यां

करोमि। प्रेह्यदेह्युतस्य वामीरन्वग्निस्तेऽग्रं नयत्वदिर्तिर्मध्यं ददता॥ रुद्रावसृष्टासि युवा
नाम मा मा हि॥सीर्वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो वो देवेभ्यः पुत्रेजनीर्गृह्णामि
यज्ञाय वः पुत्रेजनीः सादयामि विश्वस्य ते विश्वावतो वृष्णिंयावतः (२०)

तवाग्ने वामीरनु सन्दृशि विश्वा रेता॥सि धिषीयागं देवान् यज्ञो नि देवीर्देवेभ्यो
यज्ञमंशिषन्नस्मिन्नुवति यजमान आशिषः स्वाहाकृताः समुद्रेष्टा गन्धर्वमा तिष्ठताऽनु।
वातस्य पत्नमिड ईडिताः॥ (२१)

पाशं वृष्णिंयावतस्त्रिंशच्च॥ [६]

वृषद्वारो वै गायत्रियै शिरोऽच्छिन्नत्तस्यै रसः परापतत्स पृथिवीम्राविशत्स खदिरो-
ऽभवद्यस्य खादिरः सुवो भवति छन्दसामेव रसेनाव द्यति सरसा अस्याहुतयो भवन्ति
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्तं गायत्र्याहृतस्यं पर्णमच्छिद्यत् तत्पर्णोऽभवत्तत्पर्णस्य
पर्णत्वं यस्य पर्णमयी जुहूः (२२)

भवन्ति सौम्या अस्याहुतयो भवन्ति जुषन्तेऽस्य देवा आहुतीर्देवा वै ब्रह्मन्नवदन्त
तत्पर्ण उपांशृणोथ्सुश्रवा वै नाम यस्य पर्णमयी जुहूर्भवति न पापः श्लोकः शृणोति ब्रह्म
वै पर्णो विण्मरुतोऽन्नं विण्मारुतोऽश्वत्थो यस्य पर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्ब्रह्मणैवान्नमव
रुन्देऽथो ब्रह्म (२३)

एव विशयध्यूहति राष्ट्रं वै पर्णो विडंश्वत्थो यत्पर्णमयी जुहूर्भवत्याश्वत्थ्युपभृद्वाष्ट्रमेव
विशयध्यूहति प्रजापतिर्वा अंजुहोत्सा यत्राहुतिः प्रत्यतिष्ठत्ततो विकङ्कत उदतिष्ठत्ततः प्रजा
अंसृजत् यस्य वैकङ्कती ध्रुवा भवति प्रत्येवास्याहुतयस्तिष्ठन्त्यथो प्रैव जायत एतद्वै
सुचा॥ रूपं यस्यैव॥रूपाः सुचो भवन्ति सर्वाण्येवैनं रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्ते
नास्यापरूपमात्मजायते॥ (२४)

जुहूरथो ब्रह्म सुचा॥ सप्तदश च॥ [७]

उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामि दक्षांय दक्षवृधे
रातं देवेभ्योऽग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो वातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्यो
दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वापेन्द्र द्विपतो मनोऽप जिज्यांसतो जह्यप यो नो-
ऽरातीयति तं जंहि प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय त्वा सते त्वासते त्वाद्यस्त्वौषधीभ्यो

विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो यतः प्रजा अक्खिन्द्रा अजायन्त तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि॥ (२५)

ओषधीभ्यश्चतुर्दश च॥ [८]

यां वा अध्वर्युश्च यजमानश्च देवतामन्तरितस्तस्या आ वृश्चेते प्राजापत्यं दधिग्रहं गृहीयात्प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभ्य एव नि हुवाते ज्येष्ठो वा एष ग्रहाणां यस्यैष गृह्यते ज्येष्ठमेव गच्छति सर्वासां वा एतद्देवतानां रूपं यदेष ग्रहो यस्यैष गृह्यते सर्वाण्येवैनं रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्त उपयामगृहीतः (२६)

असि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामीत्याह ज्योतिरेवैनं समानानां करोत्यग्निजिह्वेभ्यस्त्वतायुभ्य इत्याहैतावतीर्वै देवतास्ताभ्य एवैनं सर्वाभ्यो गृह्णात्यपैन्द्र द्विषतो मन इत्याह भ्रातृव्यापनुत्यै प्राणाय त्वापानाय त्वेत्याह प्राणानेव यजमाने दधाति तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि (२७)

इत्याह प्रजापतिः सर्वा देवताः सर्वाभ्य एवैनं देवताभ्यो जुहोत्याज्यग्रहं गृहीयात्तेजस्कामस्य तेजो वा आज्यं तेजस्यैव भवति सोमग्रहं गृहीयाद्ब्रह्मवर्चस्कामस्य ब्रह्मवर्चसं वै सोमो ब्रह्मवर्चस्यैव भवति दधिग्रहं गृहीयात्पशुकामस्योगै दध्यूर्क्पशवं ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनं रुद्धे॥ (२८)

उपयामगृहीतो जुहोमि त्रिचंत्वारिंशच्च॥ [९]

त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः। स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा समतं ऊ पु मधु मधुनाभि योधि। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा। प्राणग्रहान्गृह्णात्येतावद्वा अस्ति यावदेते ग्रहाः स्तोमाश्छन्दांसि पृष्ठानि दिशो यावदेवास्ति तत् (२९)

अव रुद्धे ज्येष्ठा वा एतान्ब्राह्मणाः पुरा विद्वामक्रन्तस्मात्तेषां सर्वा दिशोऽभिर्जिता अभूवन् यस्यैते गृह्यन्ते ज्येष्ठमेव गच्छत्यभि दिशो जयति पञ्च गृह्यन्ते पञ्च दिशः सर्वास्वेव दिक्ष्वध्रुवन्ति नवनव गृह्यन्ते नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति प्रायणीये चोदयनीये च गृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः (३०)

प्राणैरेव प्रयन्ति प्राणैरुद्यन्ति दशमेऽहंनृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः प्राणेभ्यः खलु वा एतत्प्रजा यन्ति यद्वाग्देव्यं योनेश्चवते दशमेऽहंन्वामदेव्यं योनेश्चवते यद्दशमेऽहंनृह्यन्ते प्राणेभ्य एव तत्प्रजा न यन्ति॥ (३१)

तत्प्राणग्रहाः सतत्रिंशच्च॥ [१०]

प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम्। हव्या नो वक्षदानुषक्। अयमुष्य प्र देवयुरहोता यज्ञाय नीयते। रथो न योरभीवृतो घृणीवाश्चेतति त्मना। अयमग्निरुरुष्यत्यमृतादिव जन्मनः। सहस्रश्चिथ्सहीयां देवो जीवातवे कृतः। इडायास्त्वा पदे वयं नाभां पृथिव्या अधि। जातवेदो नि धीमह्यग्ने हव्याय वोढवे। (३२)

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवैरूर्णावन्तम्प्रथमः सीद योनिम्। कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु। सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वांश्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनीं। देवावीदेवान् हविषा यज्ञास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः। नि होतां होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवा असदध्सुदक्षः। अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भुरः शुचिंजिह्वो अग्निः। त्वं दूतस्त्वम् (३३)

उ नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता। अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छुन्दीद्यद्वोधि गोपाः। अभि त्वां देव सवितरीशानं वार्याणाम्। सदावन्भागमीमहे। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञमिमिक्षताम्। पिपृता नो भरीमभिः। त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमु (३४)

त्वा दध्यङ्कृषिः पुत्र ईधे अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनंजयं रणेरणे। उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निरवृत्रहाजनि। धनंजयो रणेरणे। आ यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न बिभ्रति। विशामग्निं स्वध्वरम्। प्र देवं देववीतये भरता वसुवित्तमम्। आ स्वे योनौ नि षीदतु। आ (३५)

जातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिम्। स्योन आ गृहपतिम्। अग्निनाऽग्निः समिध्यते क्विर्गृहपतिर्युवा। हव्यवाङ्मुह्यस्यः। त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्धस्ता। सखा सख्या समिध्यसे। तम्मर्जयन्त सुक्रतुं पुरोयावानमाजिषुं। स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकम्महिमानः सचन्ते यत्र

पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः (३६)

वोढवे दूतस्त्वन्तमुं सीदत्वा यत्र चत्वारि च॥ [११]

युञ्जान इमामगृभ्णं देवस्य सन्ते वि पाजसा वसंवस्त्वा समास्त्वोर्ध्वा अस्याकृतिं यदग्ने
यान्यग्ने यं यज्ञमेकादश॥११॥ युञ्जानो वर्म च स्थ आदित्यास्त्वा भारती स्वा अह
षट्त्वारिंशत्॥१२॥ युञ्जानो वाजेवाजे॥ [१२]